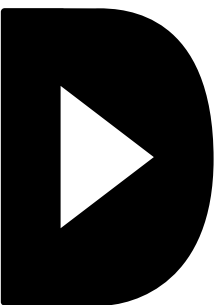

El boom dels psicofàrmacs

El consum d'antidepressius, ansiolítics i antipsicòtics creix exponencialment, tot i que part de la comunitat científica alerta dels seus efectes adversos a llarg termini
pàg 4-11

Directa

periodisme cooperatiu per la transformació social

EDITA
La Directa SCCL
C. Riego núm. 37 baixos esquerra
08014 Barcelona
Tel: 935 270 982
Mòbil: 661 493 117
directa@directa.cat
www.directa.cat
DIPÒSIT LEGAL: B 16982-2016

Aquesta publicació intenta escriure amb un llenguatge no sexista i no androcèntric
La Directa no comparteix necessàriament les idees expressades als articles d'opinió

QUI SOM?

A fons

Grup d'investigació

Miralls

Gemma Garcia

Cruïlla

Vicent Almela, Guille Larios

Impressions

Isabel Benítez, Àlex Romaguera

Roda el món

Oriol Andrés, Roger Suso

Expressions

Misael Alerm, Àlex Romaguera,

Daniel Bastús

La indirecta

Àlex Romaguera, Mariana Cantero

Coordinació web

Eloi Latorre, David Bou, Gemma Garcia, Maties Lorente

Audiovisuals

Sònia Calvó, Estel·la Marcos

Fotografia

Víctor Serri

Il·lustració

Ricardo Hermida, Lluís Ràfols

Correcció

Laia Bragulat

Edició

Jesús Rodríguez

Projecte gràfic

Lola Fernández, Gerard Casadevall, Diego Muñoz i Pau Fabregat

Disseny gràfic i compaginació

Pau Fabregat

Administració i subscripcions

Ester Mora

Difusió i publicitat

Ferran Domènech

Comercial i distribució

Paula Rodríguez

Gestió web

Jamgo Cooperativa Tecnològica

NUCLIS TERRITORIALS I MITJANS COL·LABORADORS:

Berguedà, Bages i Solsonès ('L'Apunt'); Gironès, la Selva, Pla de l'Estany i Baix Empordà ('L'Ariet'); Alt Empordà ('La Fissura'); Osona ('El Setembre'); Maresme; Baix Llobregat ('La Riuada' i 'Infobaix'); Alt Penedès, Baix Penedès, Anoia i Garraf ('Xarxa Penedès'); Vallès Oriental; Vallès Occidental; Barcelonès ('La Intervia'); El Camp; Terres de Ponent; Castelló; València; Palma; Eivissa; Menorca; Perpinyà i Terres de l'Ebre

CONTACTES:

General directa@directa.cat

Redacció redaccio@directa.cat

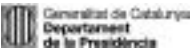
Subscripcions subscripcions@directa.cat

Publicitat publicitat@directa.cat

Distribució distribucio@directa.cat

FE D'ERRADES: L'autor de les fotografies del reportatge de la secció *Cruïlla* 431 és Carles Viñas.

La Directa rep una subvenció estructural de la Generalitat de Catalunya pel fet de ser un mitjà en llengua catalana, que suposa menys d'un 2% del pressupost. Per això hem de posar el seu logotip.

SUMARI

A FONS

4-11

L'efecte advers dels psicofàrmacs

Jordi Relañó compila nombroses veus de l'àmbit de la psiquiatria que qüestionen l'eficàcia de la medicació en les malalties mentals i alerten dels seus efectes negatius a llarg termini. L'autor també destria els conflictes d'interessos entre les farmacèutiques i les professionals sanitàries.

MIRALLS

12-15

Teresa Crespo, presidenta de l'ECAS

Experta en acció social, impulsa el Projecte Lliures des de la Federació d'Entitats Catalanes d'Acció Social (ECAS). L'entrevista Gemma Garcia, que centra la conversa en la pobresa i la distribució de la riquesa.

IMPRESSIONS

16-18

Recerca esbiaixada, resultats incomplets

Carmen Agustín Pavón, professora de la Universitat de València, exposa les conseqüències del biaix de gènere a les investigacions científiques.

Revolta sense por al Rif

Anàlisi de l'activista Asmaa Aouattah.

CRUÏLLA

19-21

Monedes al marge del capital

Xarxes territorials formades per activistes o bé ajuntaments impulsen l'emissió i el funcionament de monedes socials alternatives o complementàries. Un reportatge de Sofia Cardona.

RODA EL MÓN

22-26

50 anys d'ocupació a Palestina

Israel manté els territoris palestins sota un règim de colonització que viola els drets humans permanentment: confisca terres, construeix assentaments, s'apropia de recursos, restringeix moviments i exerceix la repressió. Hi dediquem la secció amb articles d'Ana Alba, Aritz García i Jorge Ramos Tolosa.

EXPRESSIONS

27-31

Masclisme i videojocs

Joan Pol Alcaraz parla amb usuàries i desenvolupadores, que ens revelen que la narrativa, la indústria i el col·lectiu 'gamer' fan difícil que la dona es pugui apropar a aquest món.

Animal d'esperances i memòria

Relat literari de Carles Rebassa amb motiu del comiat del cantant Raimon.

INDIRECTA

32

Carlos Barranco

L'activista antimilitarista i membre del Moviment d'Objecció de Consciència considera que "és molt més difícil abolir un exèrcit que no pas crear-lo". Mariana Cantero l'entrevista amb motiu del vintè aniversari de la seva deserció de les files de l'exèrcit.

Més que mil paraules

LLUÍS LLORENS: Alqueria situada a l'Horta sud de la ciutat de València, a tocar de la Ciutat de les Arts i les Ciències. Els darrers 50 anys, vora 10.000 hectàrees d'horta productiva han sigut arrasades en pro d'un creixement urbanístic especulatiu promogut pels governs del PP.

Comunitat Directacoop

Moltes persones i també moltes veus

Redacció Directa | @La_Directa

Tant al paper com al web, les veus dels múltiples articles d'opinió, columnes, textos i reportatges que publiquem són molt diverses. A vegades, fins i tot poden semblar contradictòries. Això reflecteix un dels valors clau del nostre mitjà de comunicació: la pluralitat de les persones que formem part del col·lectiu i les que, d'una manera o altra, col·laboren a la cooperativa. És el ric substrat d'aquesta diversitat el que ens permet fer la mena de periodisme que ens caracteritza. De tant en tant, però, hi ha textos que generen una allau de reaccions de les lectores. Les xarxes socials ens permeten tenir aquest diàleg continu, que la majoria de vegades és molt constructiu i, a voltes, una mica incendiari. Ens agrada que es generin aquests debats intensos perquè ens fa reflexionar sobre aspectes que potser no havíem visibilitzat. Al cap i a la fi, es tracta d'això, oi? De generar converses per pensar en les complexes arestes de la realitat en què vivim.

És obvi que no compartim una visió uniforme sobre el món on ens relacionem, creixem, treballem i aprenem. La maleta personal d'experiències és única i diferent per a tothom. Per això, les fonts periodístiques i les opinions del nostre mitjà mai no seran uniformes ni comptaran amb un consens ple. Ens mou l'interès per debatre. Seria un error que totes les mirades fossin homogènies. A través de les assemblees setmanals, en què decidim els continguts, també volem escoltar noves veus; incorporar altres visions a l'àmplia gamma de colors que forma la nostra paleta editorial; reflectir les diferents sensibilitats i idees que volem publicar mantenint la coherència amb les línies vermelles que ens hem marcat com a col·lectiu per a la transformació social. Ja ho sabeu, però us ho recordem: la DIRECTA és casa vostra perquè la construïm entre totes. Animeu-vos a participar als consells de redacció i sumeu els vostres bagatges personals a la nostra biblioteca de mirades.

Les píndoles

L'espina

/ MIGUEL BUSTOS

PSICOFÀRMACS: LA SALUT MENTAL HIPOTECADA

La majoria de tractaments per als trastorns mentals passen pel consum de psicofàrmacs. Creixen les veus dins l'àmbit de la psiquiatria que en qüestionen l'eficàcia i alerten dels seus efectes negatius a llarg termini

Jordi Relano | @jordirelao

Segons les últimes dades disponibles de l'Institut Nacional d'Estadística espanyol, l'any 2014 es van produir més de tres milions d'estades hospitalàries relacionades amb els trastorns mentals. Deliris, episodis maníacs, ansietat, depressió... L'existència de qualsevol d'aquests símptomes pot acabar amb la persona ingressada a la unitat d'aguts d'un hospital, sempre que les professionals sanitàries valorin que és necessari. L'Organització Mundial de la Salut (OMS) assenyala que una de cada quatre persones podria patir aquesta mena de mals almenys un cop a la vida. La majoria de les persones que, l'any 2014, van ser internades en un centre hospitalari a causa d'aquestes afectacions van acabar prenent alguna de les tres grans famílies de fàrmacs utilitzats per combatre els símptomes dels trastorns mentals: antidepressius, ansiolítics i hipnòtics i antipsicòtics.

El consum de tots tres grups de medicaments ha augmentat de manera exponencial els últims anys a l'Estat espanyol. Pel que fa als antidepressius, el Ministeri de Sanitat espanyol informava d'un increment del consum del 200% en el lapse entre 2000-2013 a tot l'Estat. Amb un creixement més modest, la prescripció d'ansiolítics i hipnòtics va augmentar un 50% durant el mateix període. Tot i que, pel que fa als antipsicòtics, les dades només arriben fins a l'any 2006, aquestes indiquen que el seu ús pràcticament es va doblar en un espai de sis anys. Arreu del món, els resultats són molt similars. El procés d'homogeneïtzació del tractament dels trastorns mentals és global i s'ha accelerat els últims 60 anys. No obstant això, cada vegada hi ha més veus de l'àmbit de la psiquiatria que no només qüestionen l'efectivitat i la seguretat dels fàrmacs, sinó que també qüestionen el model de tractament d'aquests trastorns.

Els trastorns mentals "es caracteritzen per una combinació d'alteracions del pensament, la percepció, les emocions, la conducta i les relacions amb els altres", diu l'OMS. Tot i que, tradicionalment, quan es parlava

de trastorns mentals es feia referència a l'esquizofrènia o la demència, la llista de síndromes i afectacions cada vegada és més llarga. Depressions, bipolaritat, trastorns alimentaris com la bulímia o l'anorèxia -que afecten més les dones-, autisme i trastorn del dèficit d'atenció i hiperactivitat (TDAH) durant la infantesa... Tots els diagnòstics són susceptibles de ser tractats mitjançant la psicofarmacologia, en gran part dels casos de manera crònica.

Diagnòstic i medicalització

En Pau va patir el seu primer ingrés després d'una dis-

L'homogeneïtzació del tractament dels trastorns mentals és global i s'ha accelerat els últims 60 anys

L'homosexualitat apareixia com un trastorn mental en les categories de diagnòstic fins a l'any 1973

cussió familiar el 2013. Passat el triatge d'urgències, va ser hospitalitzat durant un mes sense cap diagnòstic. Durant el seguiment extern, li van comunicar un diagnòstic d'esquizofrènia. En tot aquest temps, ha passat per fases de medicalització, però també ha patit reingressos i, ara, li injecten una dosi de Xeplion mensualment. Aquest medicament actua sobre els nivells naturals de serotonina i dopamina, dos neurotransmissors que principalment actuen a les connexions neuronals, en l'anomenat procés de sinapsi. El dia de la punxada, explica, és el pitjor dia del mes. Sent com si el forcessin "a entrar dins el seu cos".

Actualment, les professionals de la psiquiatria disposen de dos documents de referència per arribar a un diagnòstic com el d'en Pau. Recullen els principals trastorns mentals definits mitjançant la identificació dels seus símptomes, així com el possible tractament per combatre'ls. El primer document és la desena versió de la Classificació Internacional de Malalties (CIM), dirigida per l'OMS i publicada el 1992. L'adaptació espanyola és la *Clasificación Internacional de Enfermedades, versión décima (CIE-10)*, que és la que s'aplica a Catalunya, el País Valencià i les Illes. El capítol 5 recull la classificació de centenars de trastorns mentals, agrupats en 99 categories.

L'altre document de referència per a la psiquiatria és la cinquena versió del *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* o DSM (Manual diagnòstic i estadístic dels trastorns mentals, en català), publicat per l'Associació Americana de Psiquiatria, als Estats Units, l'any 2013. Aquest document fixa 22 categories, agrupades segons el seu criteri de diagnòstic, que van des de l'esquizofrènia i la bipolaritat fins als controls dels impulsos o la disfòria de gènere (el sentiment de disgust pel gènere atribuït en néixer).

Les categories de diagnòstic incloses en aquests documents són flexibles i han variat amb el temps. Fins a la segona versió del DSM, publicada el 1973, l'homo-

sexualitat apareixia com un trastorn mental i no va desaparèixer de les llistes de malalties de l'OMS fins a l'any 1990. Pel que fa a la transsexualitat, el DSM no la va despatologitzar fins a la cinquena versió, l'any 2013, mentre que l'OMS no preveu treure-la del CIM-11, que es publicarà l'any vinent.

"Els diagnòstics de trastorns mentals com l'esquizofrènia són sumes de símptomes categoritzades per comitès d'experts", explica José Valdecasas, psiquiatre i un dels autors del bloc PostPsiquiatria. Valdecasas assegura que no hi ha evidències concloents sobre les causes dels trastorns mentals. El que troba inqüestionable és

El doctor Laporte reflexiona: "Ni tan sols estem segurs que les categories diagnòstiques siguin malalties"

Un llibre que recull els principals estudis clínics que s'han fet al món considera "dubtosos" els efectes dels psicofàrmacs

el patiment altíssim de la persona diagnosticada i el seu entorn i les ruptures de recuperació difícil que, a vegades, suposen les crisis. Joan-Ramon Laporte, director del *Butlletí Groc* (publicat per la Fundació de l'Institut Català de Farmacologia), matisa que la majoria dels problemes no tenen un diagnòstic clar: "Ni tan sols estem segurs que les categories diagnòstiques siguin malalties".

En qualsevol cas, les dades de l'augment del consum de psicofàrmacs a l'Estat espanyol revelen que la majoria d'aquests diagnòstics acaben en un procés de medicalització, ja que aquest tipus de fàrmacs només es poden consumir sota prescripció mèdica.

Els orígens: sedació de soldats

Una de les primeres fites de l'extensió del tractament farmacològic dels trastorns mentals va arribar durant la dècada dels 50. Henri Laborit, un metge militar francès, va descobrir -per atzar- els efectes sedants d'un compost antihistamínic anomenat clorpromazina mentre operava soldats a Tunísia. Segons el metge, l'anestèsic produïa una "hibernació artificial", motiu pel qual va ser rebatejat com el primer neurolèptic -per l'efecte de *lligar* els nervis. Laborit va observar que la clorpromazina "produïa una lobotomia química", tot i que no es coneixien els seus efectes específics sobre la psicosi.

Així ho recull el periodista científic estatunidenc Robert Whitaker a *Anatomia de una epidèmia*. Al seu llibre, publicat el 2011, l'antic director de les publicacions de Harvard i redactor del *Boston Globe* fa una crítica a la psicofarmacologia. El volum li va fer guanyar el premi a la millor obra de l'Associació de reporters i editors d'investigació dels EUA. El text fa un repàs dels principals estudis clínics que s'han fet arreu del món sobre l'eficàcia dels fàrmacs que s'utilitzen en el tractament dels trastorns i els seus efectes a llarg termini. Els resultats de la seva investigació -de la mateixa manera que diferents estudis posteriors, alguns d'ells elaborats a casa nostra- mostraven que els efectes de »

» l'ús de psicofàrmacs a llarg termini, com a mínim, eren dubtosos.

El desenvolupament de fàrmacs per als trastorns mentals està molt lligat a la teoria del desequilibri químic, una tesi en la qual la majoria de la comunitat professional basa el tractament. Sorgida a la dècada dels 60, aquesta teoria ha explicat les síndromes psicòtiques o depressives com males regulacions de la dopamina, la serotonina o la noradrenalina presents al cervell. Les neurones utilitzen aquests i altres neurotransmissors per transmetre informació i els alliberen durant la sinapsi, en el minúscul espai existent entre una cèl·lula i la següent, que disposa de receptors que *interpreten* els senyals químics.

En el cas de l'esquizofrènia, la hipòtesi dopaminèrgica neix de l'estudi dels efectes de la clorpromazina. Com a neurotransmissora, la dopamina es relaciona amb la memòria, els processos d'aprenentatge i el plaer i el seu augment s'associa a les crisis psicòtiques. Tot cercant una disfunció orgànica, la branca biològica de la psiquiatria va concebre una patologia basada en un excés de dopamina i va atribuir la capacitat de controlar aquest excés als antipsicòtics, ja que en bloquejaven alguns receptors. Pel que fa als trastorns depressius, es va crear una hipòtesi semblant, que en aquest cas afectaria les vies serotoninèrgiques del cervell.

Dubtes de la comunitat científica

Seguint el camí de la clorpromazina, durant els últims 70 anys, la indústria farmacèutica no ha deixat d'oferir nous remeis químics per als trastorns mentals: haloperidol, fluoxetina, diazepam, carbonat de liti... El consum d'aquests medicaments ha crescut entre un 100% i un 300% a l'Estat espanyol, depenent de la ubicació geogràfica. Tot i així, actualment, la psiquiatria crítica amb el model biològic i diversos informes i estudis d'organismes científics estan qüestionant el seu ús.

Dues revisions recents publicades per l'Asociación Española de Neuropsiquiatria (AEN) i el *Butlletí Groc* i la

Guia para utilizar neurolépticos a dosis mínima (traduïda per l'Asociación Madrileña de Salud Mental, AMSM, el 2015) posen en dubte l'efectivitat dels antipsicòtics. Les tres revisions indiquen que els neuroleptics són parcialment efectius, causen efectes adversos freqüents -iatrogènia- i són injustificadament cars. També destaquen l'absència d'estudis de seguretat en casos d'un consum altament crònic, qüestionen la utilitat per prevenir recaigudes a llarg termini i assenyalen que només hi ha evidència de nivells alts de dopamina en les psicosis. Seixanta anys després de la hipòtesi biològica de l'esquizofrènia, la revolució química trontolla. Tot i així, l'Estat espanyol va desemborsar 350 milions d'euros en antipsicòtics l'any 2014 i la Generalitat de Catalunya, 50 milions d'euros durant els set primers mesos de 2015.

Joanna Moncrieff és psiquiatra i professora a l'University College de Londres i una de les veus més crítiques amb el model biològic. L'autora explica les manifestacions de trastorns com l'esquizofrènia seguint un model oposat a l'hegemònic. A *The myth of chemical cure* (Pelgrave Macmillan, 2008) i a *Hablando Claro* (Herder, trad. 2013), Moncrieff defensa que és l'acció sabuda dels fàrmacs i no una malaltia la que indueix un desequilibri químic contrastable. La sensibilització dels receptors de dopamina derivada del bloqueig químic podria provocar símptomes psicòtics en discontinuacions de tractament que alliberen receptors de cop. Igualment, l'acció sedant -assenyala- coincideix amb els anomenats símptomes negatius de l'esquizofrènia: depressió, aplanament o resposta emocional baixa.

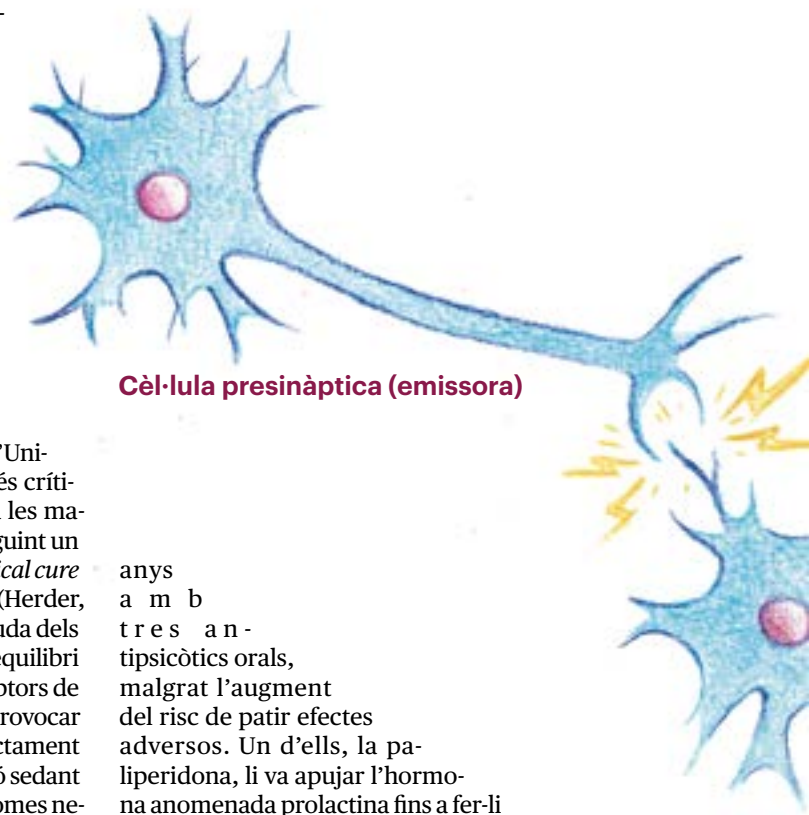
Els estudis revisats pel psiquiatre Jose A. Inchauspe i el psicòleg clínic Mikel Valverde al quadern de l'AEN, el del *Butlletí Groc* i el dels psiquiatres Volkmar Aderhold (Alemanya) i Peter Stastny (EUA) a la guia de l'AMSM ressenyen una efectivitat parcial pels neuroleptics i efectes adversos freqüents. Els efectes adversos poden suposar atrofia cerebral, deteriorament cognitiu i problemes motors, cardiovasculars o metabòlics, en funció del temps de consum, del fàrmac i de la dosi. Segons el *Butlletí Groc*, els antipsicòtics estarien causant més de 1.000 morts anuals a Catalunya entre majors de 70 anys, per arítmia cardíaca, ictus o pneumònia.

L'impacte dels efectes adversos

A. G. forma part d'un grup d'ajuda mútua a Madrid i considera que els efectes adversos que ha patit no són tan greus com els d'altres persones amb les quals s'ha relacionat. Tot va començar quan va passar dos anys i tres mesos hospitalitzada per un intent de suïcidi. Va ser diagnosticada de trastorn límit de la personalitat. A. G. explica que el tractament per la psicosi, amb el fàrmac haloperidol, li provocava tremolors. Ho compensava amb Akineton, un *antiparkinsonià*. No podia llegir i, de dia, s'adormia. Després d'una pausa d'antipsicòtics, recorda que el psiquiatre li va dir que calia tornar-hi: "Jo era àgil mentalment i feia jocs de paraules i acudits que agradaven a la meua parella. Sabia que, amb el nou fàrmac, allò s'acabaria".

Si deixava de prendre Nemactil, se sentia "molt, molt nerviosa, agitada, irascible i era difícil de tractar". En un dels ingressos posteriors, li van condicionar l'alta a injectar-se Clopixol mensualment. El va combinar set o vuit

TRANSMISSIÓ NEURON

Cèl·lula presinàptica (emissora)

anys a m b tres antipsicòtics orals, malgrat l'augment del risc de patir efectes adversos. Un d'ells, la paliperidona, li va pujar l'hormona anomenada prolactina fins a fer-li desaparèixer la menstruació durant mesos, un fenomen que es coneix com a amenorrea. "El psiquiatre m'animava a no llegir els efectes secundaris. Avui sé que tenia amenorrea, hiperprolactinèmia i galactorrea (flux espontani de la llet del pit no associat al part o la lactància)". Després d'un procés d'apoderament, va deixar de prendre antidepressius pel seu compte i el psiquiatre, diu: "Sorprenentment, va accedir a desmedicalitzar-me". Actualment, només pren benzodiazepines puntualment.

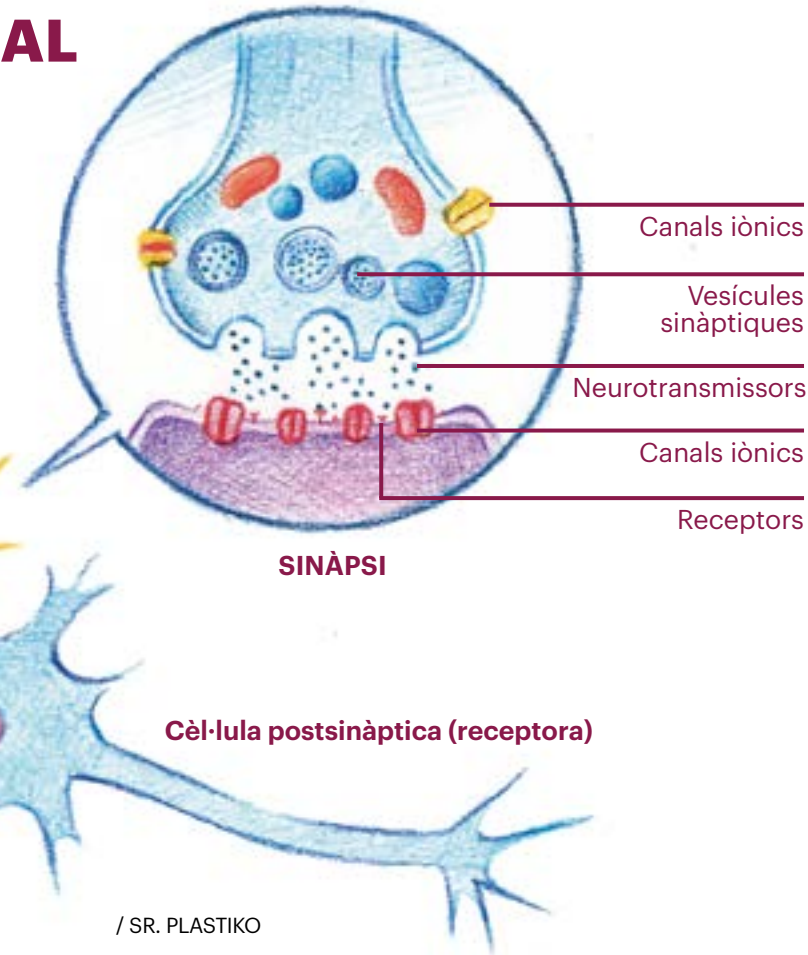
La coincidència a ressenyar la manca d'avantatges dels anomenats fàrmacs *atípics* també és plena. Els tres documents apunten que hi ha medicaments com la clozapina, la risperidona, l'olanzapina, l'aripirazol o la quetiapina que comporten afectacions per canvis als mecanismes d'acció. L'atenuació d'efectes parkinsonians en portaria d'altres de metabòlics igualment importants. Un dels efectes freqüents de l'olanzapina (Zyprexa) -top de vendes amb la risperidona (Risperdal)- és l'augment de pes. Després d'onze anys prenent Zyprexa 2,5mg i amb un diagnòstic de trastorn bipolar, M.M explica que s'ha engreixat vint quilos. La guia de l'AMSM subratlla la sobrevaloració inicial i el biaix comercial sobre els estudis de la indústria. El *Butlletí Groc* parla sense embuts de "muntatge comercial i mala ciència".

Riscos de la medicació a llarg termini

La manca d'investigacions a llarg termini té algunes excepcions. Els estudis interculturals elaborats per l'OMS el 1969 i el 1978, complementats el 1992, van assenyalar que, als països pobres amb menys accés als medicaments, les pacients amb esquizofrènia evolucionaven millor. El periodista Robert Whitaker assenyala que, durant els anys 70, amb els antipsicòtics a debat, diversos

Els antipsicòtics estarien causant més de 1.000 morts anuals a Catalunya per arítmia cardíaca, ictus o pneumònia

Diversos medicaments comporten efectes adversos per canvis als mecanismes d'acció

/ SR. PLASTIKO

Un 50% de consum sense prescripció mèdica

La venda de Risperdal i Zyprexa va disparar el consum d'antipsicòtics com el Prozac (Lilly, 1987) i el d'antidepressius ISRS, basats en la inhibició de serotonina, una altra hipòtesi repetidament qüestionada. Entre 1994 i 2006, les dosis d'antipsicòtics per dia van passar de tres a vuit per cada 1.000 habitants a tot l'Estat (AEMPS), mentre que a Catalunya van arribar a 9,8 el 2008 i a 11,9 el 2013, segons el *Butlletí Groc*. La Regió Sanitària de Barcelona (RSB) va assolir les dinou dosis el mateix any. El butlletí e-Farma del CatSalut del març de 2015 recollia la preocupació pels usos *off label* dels antipsicòtics i les crítiques a un DMS-5 editat per l'Associació Americana de Psiquiatria que "n'ha promogut usos innecessaris". Els usos no autoritzats de quetiapina,

risperidona, olanzapina o aripiprazol s'acosten al 50%.

Un 9,4% de les persones de més de 70 anys van consumir algun antipsicòtic el 2015. D'entre les ingressades a residències, un 33,5% en pren de manera continuada. A la Regió Sanitària de Barcelona, els usos autoritzats de la quetiapina –emprada habitualment com a somnífer, en dosis baixes, per a la gent gran, també en atenció primària– van caure del 39% de 2011 al 21% de 2013. El *Butlletí Groc* apunta que hi ha una pressió comercial sobre la quetiapina, que quadruplica el preu d'altres sedants. El *Butlletí d'Informació Terapèutica* de la Generalitat de Catalunya estimava, el 2014, que la meitat de les prescripcions eren inadequades perquè s'allargaven massa i també subratllava que havien augmentat molt entre 2008 i 2013.

seguiments van mostrar que, a mitjà i a llarg termini, les persones que no es medicaven es recuperaven millor.

El 2014, va finalitzar el seguiment observacional dut a terme per Martin Harrow durant vint anys. L'autor indica que els neurolèptics no milloren els símptomes ni la integració ni el nombre de fases psicòtiques i arriba a preguntar-se si, a llarg termini, no acaben afavorint les psicosis. El 2013, un estudi de Lex Wunderink va comparar, durant set anys, casos de manteniment, reducció o eliminació d'antipsicòtics en un primer episodi i els resultats van indicar el mateix. Davant les crítiques i el debat obert, actualment, el sistema públic de salut britànic finança l'estudi RADAR, que explora les conclusions de Wunderink i de la psiquiatra Joanna Moncrieff.

El quadern AEN conclou que, passats 60 anys d'hipòtesi dopaminèrgica, el reconeixement ampli de la gravetat dels efectes dels neurolèptics no ha provocat altres canvis que l'ampliació d'indicacions basades en una creença d'efectivitat. La manca de millora dels fàrmacs *atípics* respecte als clàssics ha estat assenyalada repetidament. Amb tot, tant les indicacions com el consum d'*atípics* han crescut. Jordi Marfà, psiquiatre de la Plataforma per a la Defensa de l'Atenció Pública en Salut Mental (PSM), d'orientació comunitària, valora la despesa de 50 milions d'euros en cinc antipsicòtics que s'ha fet a Catalunya en set mesos:

"Nova generació es deu referir al fet que s'han generat amb el propòsit inicial i gairebé exclusiu de guanyar diners".

Trevicta i Xeplion: injectables d'alt cost

El mes de gener passat vam poder llegir titulars com: "Un nou medicament és capaç de controlar l'esquizofrènia amb només quatre dosis anuals" (20 minuts) o "Esquizofrènia: quatre punxades l'any per controlar la patologia mental" (*La Razón*). El Trevicta és un injectable trimestral i és la quarta patent que la farmacèutica Janssen encadena al medicament Risperdal. Un parent molecular dels medicaments Consta i Invega i de l'injectable mensual Xeplion. El darrer de la llista va permetre que Janssen facturés 115 milions d'euros l'any 2015. Com a fàrmac *me too* (jo també), el Trevicta altera el fàrmac anterior (Xeplion) i, modificant-ne l'aplicació, obté una patent nova i manté un preu elevat. La promesa: millorar l'adherència al tractament.

El setembre de 2016, el psiquiatre Javier Valdecasas advertia a PostPsiquiatria que l'injectable Modecate registrava problemes de subministrament. El Modecate tenia un cost de set euros mensuals i la versió equivalent del Xeplion la vertiginosa xifra de 504 euros mensuals (6.000 euros l'any). Valdecasas subratlla que, "per cada deu pacients amb Trevicta, podríem pagar un nou psiquiatre, el pro- »

Martin Harrow, després de vint anys d'observacions, es pregunta si els fàrmacs afavoreixen les psicosis

La nova versió injectable del medicament Xeplion suposa una despesa de 504 euros mensuals

» fessional més car de tots”. Joan-Ramon Laporte descriu el que entén com un contrasentit: “No tenim inconvenient a pagar un fàrmac de 3.000 euros, però en canvi no garantim la continuïtat assistencial dels professionals”. Joan Tremoleda, psiquiatre i director del Centre de Salut Mental per a Adults de Sant Andreu (Barcelona) i membre de la PSM subratlla el següent: “Estem pagant medicació de 500 euros a gent que no té casa. Amb aquests diners podríem solucionar el que potser és part fonamental del problema”.

La Marisa té un fill amb esquizofrènia. Després d’haver aconseguit reduir molt la medicació a base d’insistència i aprofundiment en farmacologia assenyala: “la comoditat que suposa el Trevicta a escala de funcionament és molt gran, l’aplicació cada tres mesos farà coincidir la punxada amb la visita”, assenyala. “Quina diferència hi haurà amb una màquina expenedora?”.

A *Psicofàrmacos que matan*, Peter Gøtzsche, catedràtic de disseny i anàlisi d’assaigs clínics al Nordic Cochrane Center i una veu reconeguda en el món acadèmic, explica que la psiquiatria buscava una revolució equiparable a la dels d’antibiòtics. Durant els anys 60, el mot antipsicòtics va reemplaçar el de neurolèptics i va conferir als fàrmacs l’aparença d’abordar amb precisió les psicosis. De manera semblant, els nous fàrmacs dels anys 90 van ser batejats com a *atípics* i prometien menys efectes adversos a preus més alts. Avui, ni l’Agència Espanyola de Medicaments i Productes Sanitaris (AEMPS) ni el *Butlletí d’Informació Terapèutica de la Generalitat* ni el *Butlletí Groc* ni diversos informes autonòmics acrediten aquesta versió ni justifiquen el pagament de fàrmacs cinquanta vegades més cars. L’informe de l’AEMPS 1992-2006 mostra que, malgrat tot, la promoció dels medicaments *atípics* en va multiplicar el consum i va desplaçar els fàrmacs anteriors.

Reducció progressiva i abordatge comunitari
El biològisme pretén explicar el patiment mental com una patologia orgànica, sovint crònica, a la qual cal donar resposta amb pro-

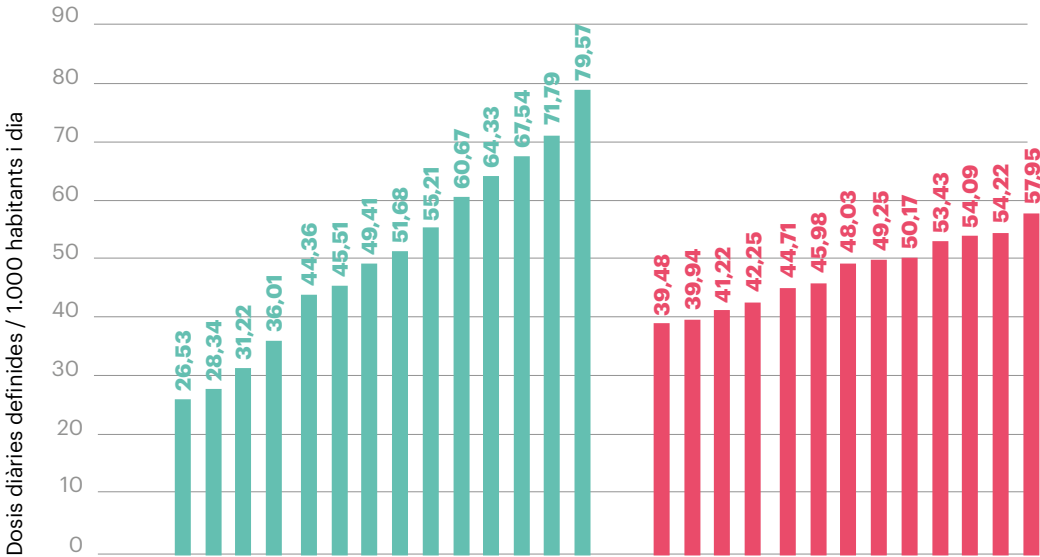
cessos químics. Contextos socials o vitals com les tensions ambientals, l’empobriment creixent o els vincles inestables són considerats simplement com a activadors de patologies definides, sumes de símptomes que cal tractar químicament. Sovint, l’abordatge biopsicosocial (o multimodal) de trastorns molt diversos present a les guies és un eufemisme publicitari: a Catalunya, com assenyala la Plataforma per a la Defensa de l’Atenció Pública en Salut Mental (PSM), la disminució de recursos i la seva distribució potencien el component *bio* també en atenció primària.

La medicalització de la vida diària genera un ventall ampli d’alternatives. La guia de l’AMSM proposa, com una primera opció, ajustar l’ús de fàrmacs als mínims necessaris. Segons les corbes de resposta, explica, les dosis acostumen a ser excessives, fet que augmenta els efectes adversos sense produir cap benefici. Convé remarcar

que les tres guies assenyalen que aturar la medicació de cop multiplica les possibilitats de re-

ÚS D'ANTIDEPRESSIUS
2000-2013

ÚS D'ANSIOLÍTICS
I HIPNÒTICS
2000-2012

caiguda, encara que sigui per abstinència del fàrmac. L’abordatge comunitari és la via aconsellable, segons diverses veus professionals. El desembre passat, Joan Tremoleda i Jordi Marfà van presentar una crítica a la manca de recursos i el model d’atenció davant la Comissió d’Afers Socials del Parlament de Catalunya. Tremoleda assenyala que els psicofàrmacs s’enduen un 72% del pressupost i que els recursos destinats a l’atenció psiquiàtrica hospitalària doblen els dedicats a la comunitària. “Ara tothom parla de psiquiatria comunitària”, assegura. Considera que una psiquiatria comunitària ha de contemplar serveis d’inserció i continuïtat fora de l’àmbit mèdic i també més polítiques socials. Per a Tremoleda, els 100 milions promesos en salut mental permeten tornar als nivells de 2010, que, recorda, “ja presentaven greus mancances”.

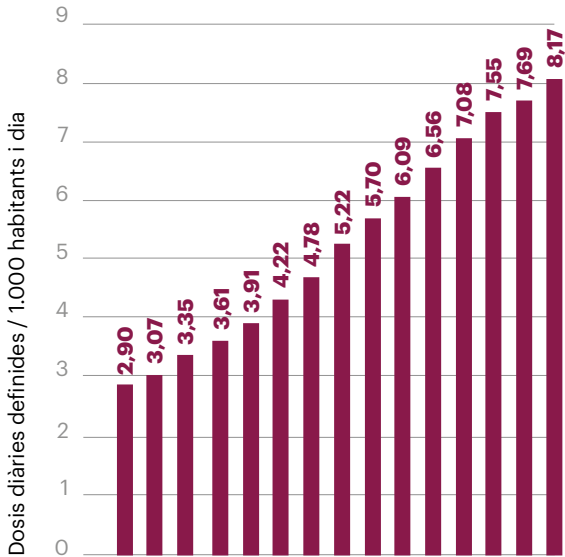
Acabar amb les contencions mecàniques
La construcció amb nous paradigmes també s’ha demostrat possible. L’Open Dialogue engegat per Jakko Seikkula i Birgitte Alakare a Finlàndia es basa en intervencions integrades i grups terapèutics estables que incorporen la decisió de la persona afectada. Aquestes estratègies han permès minimitzar l’ús de fàrmacs i reduir els diagnòstics d’esquizofrènia a partir d’un únic episodi. El bloc Primera Vocal, que uneix salut mental i revolta, traça semblances amb el projecte residencial Soteria de Loren Mosher, cap d’estudis sobre esquizofrènia de l’Institut Nacional de Salut Mental (NIMH en les seves sigles en anglès) dels EUA. Amb una orientació psicosocial, diverses pacients diagnosticades d’esquizofrènia es van recuperar sense medicació crònica als anys 70. Hi ha comunitats de l’estil de Soteria a diferents ciutats d’Europa.

Fa un mes, Noruega ha anunciat que inclourà zones lliures de medicació a les unitats d’aguts. Segons explica Mad in America, una web generada pel periodista Robert Whitaker, el Ministeri de Sanitat noruec ha ordenat obrir plantes on els pacients podran escollir si medicar-se o no. Malgrat la gran polèmica sorgida en l’àmbit psiquiàtric, Magnus Hald, impulsor i cap de psiquiatria de l’Hospital Universitari del Nord de Noruega, assegura que cal donar més valor a la visió de les pacients.

Un front immediat és el que advoca per acabar amb les contencions mecàniques. Edgar Vinyals, president de la Federació Veus (entitats catalanes de salut mental en

ÚS D'ANTIPSIKÒTICS
1992-2006

FONT: Ministeri espanyol de Sanitat i Política Social

La línia del que és ‘normal’

El març de 2012, la revista *PlosMedicine* va publicar un article que destapava l'augment dels vincles amb la indústria farmacèutica dels autors del DSM-5 en relació amb els del manual anterior (57%). El text assenyalava la persistència "d'un problema pernicios". Allen Frances, coordinador del penúltim DSM (1994), ara jubilat, no deixa de denunciar-ho. En in comptables entrevistes, sosté que la indústria ha colat *gols* per tot arreu. Un

d'ells, explica al seu llibre *¿Somos todos enfermos mentales?*, amplia el trastorn per dèficit d'atenció i hiperactivitat (TDAH). Un altre, l'ús de fàrmacs per *curar* la demència. Un dels últims converteix el dol en una patologia a partir de les dues setmanes de persistència. Frances subratlla la gravetat d'una "hiperinflació diagnòstica" basada en el DSM i adverteix que els interessos comercials mouen la línia que diu què és normal i què no ho és.

primera persona), durant una intervenció a la Comissió de Salut del Parlament de Catalunya, va denunciar abusos a l'hora de lligar físicament pacients psiquiàtrics i gent gran. Un dia abans, Derechos Humanos en Salud Mental va penjar un vídeo per demanar l'establiment urgent de legislació sobre la qüestió després que es produïssin dues morts en contenció a la Corunya i Oviedo. El vídeo qüestiona l'ús indiscriminat de les contencions i assegura que és un procediment freqüent de càstig. Al llibre *El manicomio químico*, publicat el 2017, el psiquiatre Piero Cipriano denuncia l'ús d'aquesta pràctica al sistema de salut mental d'Itàlia.

Espais de llibertat

Els espais que propicien la possibilitat de repensar-se juguen un paper important. Martín Correa, fundador de Ràdio Nikosia i antropòleg de la salut, explica que calen "contextos de descolonització perquè la persona es pugui

dir sense perdre's en la identificació amb el diagnòstic". Xarxagam articula el suport mutu, l'autogestió horitzontal i la independència institucional. ActivaMent és un espai de creixement personal: basat en grups d'ajuda mútua en primera persona (ja en suma set), canalitza la seva activitat i els recursos a través de cinc delegacions. Un dels fronts comuns del moviment associatiu és, precisament, la lluita contra les contencions mecàniques.

La deriva comercial de la psiquiatria que denunci en NoGracias i Postpsiquiatria i la medicalització de la salut que subratlla la PSM s'enllacen en contextos de transformació més amplis. A *Capitalismo y salud mental*, quatre psiquiatres i una metgessa en perfilen alguns. Rendueles, autor d'un dels textos, explica que la venda massiva dels nous fàrmacs ha fet que les consultes també siguin massives. La psiquiatria, explica, compleix una nova funció ideològica: "Suportar l'individualisme, la submissió i substituir el sentit comú". Per a Rendueles,

el DSM-III (1980) va esborrar la frontera entre patologia i normalitat: la tecnocràcia i la medicalització de la vida.

Amb aquesta perspectiva, la crisi recent és la part visible d'una sèrie de processos acumulats damunt les angoixes de fa 60 anys. Alhora, és l'espai sobre el qual es pot intervenir. Joan Tremoleda explica el rerefons ideològic amb un exemple: "Si s'acceptés que els determinants socials són importants en salut mental, caldria un nou plantejament polític que millorés les condicions de vida de les afectades". Però això, assegura, hi ha qui no està disposat a fer-ho. Joan-Ramon Laporte assenyal·la que hi ha països que sí que tenen un plantejament diferent: "Espanya dedica un 29% dels pressupostos de salut als medicaments; Suècia, un 8% i no és que no en tinguin, sinó que inverteixen més en acompanyaments". Assenyalant l'Estat espanyol com el consumidor més gran de la Unió Europea, sentència: "Aquí, sembla que ho hem d'arreglar tot amb fàrmacs". ●

CASTELL DE MONTJUÏC

TEATRE

FUENTEOVEJUNA

BREVE TRATADO DE LAS OVEJAS DOMÉSTICAS

11 DE JUNY DE 2017
de 18:30 a 19:30h

COMPANYIA OBSKENÉ

La companyia Obskené commemora el cinquè aniversari de l'estrena de *Fuenteovejuna* tornant a representar l'obra al pati d'armes del Castell de Montjuïc, l'indret on es va representar per primer cop.

▲ Activitat gratuïta

CASTELL DE MONTJUÏC

Ajuntament de Barcelona

METGES, LABORATORIS I CONFLICTES D'INTERESSOS

Entre un 60% i un 70% de les professionals que redacten guies i manuals sanitaris de referència reconeixen tenir vincles amb la indústria farmacèutica

J.R. | @jordirelao

El novembre passat, la metgessa Aina Perelló es dirigia a una vintena de persones en un centre cívic barcelonès. Amb 55 diapositives, narrava com s'havia produït el pas cap a un model mèdic que qualificava de publicitari, de baixa investigació. Segons Perelló, les formes de burlar les salvaguardes mèdiques mitjançant la pressió d'interessos privats assetjants no només afecta l'experiència individual de les professionals, sinó també les institucions mèdiques, el coneixement científic i l'ètica.

L'exposició de Perelló referenciava que la indústria gasta més en màrqueting que en innovació i influencia -a banda dels petits regals a través del finançament de congressos- definint malalties a partir de fàrmacs, estenent patents, pressionant sobre les guies de pràctica clínica, formant sobre noves molècules, esbiaixant el disseny i la publicació d'assaigs clínics, promocionant carreres, interaccionant amb societats i col·legis professionals, finançant associacions de familiars i pacients... i publicitant obertament els fàrmacs.

Els darrers 40 anys, els diferents mètodes de penetració industrial i financera han suposat una pèrdua d'independència per generar coneixement científic. El físic i historiador de la ciència Dominique Pestre, al seu llibre *Ciència, diners i política*, descriu l'evolució dels contextos en què es generen aquests coneixements. L'arribada del neoliberalisme, explica, marca un abans i un després, amb privatitzacions, entrada de capital risc, ús massiu de patents, pèrdua d'independència a les universitats i producció de coneixement científic amb menys garanties. Pestre considera que l'equilibri entre ciència oberta i ciència privada es podria haver trencat.

En aquest context, allò que podria passar com una anècdota cobra rellevància. Fa escasses setmanes, el Foro Vasco de Salud va demanar al Parlament Basc que posés fi a les visites de comercials al servei basc de salut perquè les considera una forma de corrupció. En un debat posterior, José Zamarriego, representant la patronal Farmaindustria, defensava la legalitat dels patrocinis, la funció formativa de la indústria i la confiança en el bon criteri de les professionals. Abel Novoa, metge de família, president de NoGracias i coordinador del grup de bioètica de la Sociedad Española de Medicina Familiar y Comunitaria (SEMFC), sosté que la medicina està influenciada de manera greu i sistemàtica pel mercat i la gestió empresarial de les organitzacions.

Segons Novoa, l'evidència mostra indiscutiblement que les professionals mèdiques "canvien d'acord amb les estratègies de la indústria". L'estratègia, indica el facultatiu, impregna tota la cadena des de la gènesi

del coneixement. Novoa matisa que els interessos privats són legítims i, tot i que generen circumstàncies de risc d'afavorir un tercer, no impliquen necessàriament una mala praxi. Amb tot, subratlla que les pacients i la indústria tenen interessos diferents i assevera que les quatre dècades d'embat neoliberal estan perjudicant les persones en l'àmbit mèdic. Un dels efectes visibles és el que es coneix com a *captura dels ens reguladors*, que explica com, per decisió política, els organismes creats per protegir la població acaben afavorint els interessos de la indústria.

En trobem un altre exemple en els assaigs clínics. Novoa afirma que aquests assaigs, tradicionalment orientats a la seguretat, ara s'enfoquen a l'eficàcia i que "l'eficàcia només es pot veure en la pràctica clínica". També explica que, ara, l'aprovació de fàrmacs és molt més barata, tot i que això no respon als interessos de la població. El president de NoGracias assenyala que es treballa per limitar els conflictes d'interessos -entre professionals i indústria- en àrees estratègiques. Les guies de pràctica clínica serien una d'aquestes àrees i l'Institute of Medicine dels EUA (IOM), referència per a Novoa, ja limita la presència de conflictes a un 30% de les autores. El *British Medical Journal*, subratlla, no accepta conflictes als articles divulgatius importants.

Novoa lamenta que, sovint, aquest debat quedi restringit dins el món de l'acadèmia. *Anatomia de una epidemia* (2011), del periodista Robert Whitaker, i *Psicofàrmacos que matan*, del catedràtic en assaigs clínics Peter C. Gøtzsche (2016), el van abordar amb dos llibres que han aixecat polseguera en l'àmbit psiquiàtric. Els autors expliquen que l'ascens de les tesis biològiques que es qüestionen avui dia prové d'una simbiosi estreta amb els laboratoris. Guanyar el reconeixement de la psiquiatria, expliquen, alimenta un model que acaba en fàrmac per a tot i en què la vaguetat dels símptomes, afegeix Gøtzsche, converteix la psiquiatria en "el paradís de la indústria".

Finançament per assistir a congressos

Al voltant del Trastorn per Dèficit d'Atenció i Hiperactivitat (TDAH), per exemple, s'han assenyalat interaccions de risc repetidament. Les vies diagnòstiques s'han eixamplat a l'actual manual de referència, el DSM 5, en què un 69% de les redactores tenen conflictes d'interessos amb la indústria, segons el projecte PLOS (Public Library of Science). La *Guia de Pràctica Clínica espanyola* (2010), un esglaó per sota, reconeix un 70% de conflictivitat, amb un paper destacat dels laboratoris Janssen i Eli Lilly, fabricants del metilfenidat Concerta i l'atomoxetina Strattera. El coordinador clínic va declarar haver estat ponent i consultor d'ambdós laboratoris. Al *Protocol Català* (2015), un 60% de les autores declaren que reben finançament per assistir a reunions o congressos, per la recerca i la consultoria o per crear unitats de TDAH. Els laboratoris irlandesos Shire, que el 2013 presentaven l'Equisym i el 2014 l'Elvanase, són un dels centres assenyalats.

Shire també va finançar el *Llibre blanc* del TDAH (2013) europeu i el *Proyecto Pandah* (2016). El primer era un consens amb experts continentals i el segon, un d'estatal que vinculava el fracàs escolar amb la manca de tractament i demanava canvis legislatius. Àmpliament difós, va ser presentat per psiquiatres líders d'opinió com César Soutullo, assessor a la guia estatal, o Luis Rojas Marcos. L'acte estava avalat per Fulgencio Madrid, president de la Federació espanyola d'associacions d'ajuda al dèficit d'atenció i la hiperactivitat (Feaadah), assenyalat per NoGracias pels seus vincles amb els laboratoris Shire, Eli Lilly i Rubió.

L'any 2015, el psicòleg clínic Mikel Valverde es va proposar mostrar com funciona el màrqueting que envolta el TDAH. A *Haciendo visible lo invisible*, Valverde desgrana una narrativa múltiple que oculta patrocinis i té rols molt definits, com el de les afectades, les líders o les associacions de familiars, per desplegar un missatge emotiu. La Feaadah compta amb 85 entitats; les principals generen un circuit limitat d'expertes i un marc

La penetració financera suposa una pèrdua d'independència per generar coneixement científic

La publicació 'British Medical Journal' no accepta conflictes d'interessos als articles divulgatius importants

teòric en què les tesis neurobiològiques desplacen les explicacions de tipus social.

Gøtzsche, Whitaker i Frances assenyalen la vinculació entre indústria i familiars o pacients. Com es poden traçar complicitats? Els premis als projectes o els patrocinis de jornades són dues possibles fórmules. El 25 i 26 de maig, la Confederación de Salud Mental de España (Consalud) va celebrar una trobada estatal a Àvila sota el lema *Una vida en primera persona*. La patrocinava Janssen, fabricant dels antipsicòtics Risperdal, Xeplion i Trevicta i del Concerta, que va disparar el consum de metilfenidat pel TDAH el 2004, com assenyala Valverde.

Govern i laboratoris, a la mateixa taula

El 30 de setembre passat, la campanya contra l'estigma Obertament, estratègica dins el Pla de Salut Mental i Addiccions de Catalunya, va presentar un estudi sobre diverses formes d'estigma al Palau de la Generalitat. Compartint taula amb la consellera de Presidència, Neus Munté, el director institucional de Janssen, Ramón Frexes, va aprofitar el patrocini de l'estudi per avançar el llançament d'un antipsicòtic injectable. La presentació del Trevicta, descrit com un medicament capaç de controlar l'esquizofrènia per la premsa, es va celebrar quatre mesos més tard.

Com reconeix l'Asociación Madrileña de Amigos y Familiares de Personas con Esquizofrenia (AMAFE), Janssen ha finançat projectes per valor de 100.000 euros entre 2013 i 2016. També en relació amb l'esquizofrènia, els laboratoris Lundbeck i Otsuka financen el Proyecto

Voz amb Consalud, AMAFE i CIBERSAM, una xarxa de recerca d'enfocament biologicista. Els camins dels patrocinis són inescrutables i també generen còmics en què veiem *cangurs* obedients aprenent a estar tranquils o manuals i guies informatives per a pares i mares.

La indústria té influència sobre les entitats? Pel que fa a les professionals, les revistes científiques pronuncien un *sí* sostingut. El febrer passat, la xarxa Cochrane va publicar que els estudis patrocinats -sovint sense reflectir-ho obertament- afavoreixen la indústria. El 20 d'abril, NoGracias resumia una revisió de Plos One indicant que els conflictes dupliquen risc de mala praxi. El 2 de maig la revista de l'associació mèdica nord-americana, JAMA, publicava 23 articles sobre risc i conflictes d'interès.

John Ioannidis és un referent destacat en *metaciència*. L'any 2005, tot reflexionant sobre la investigació, es preguntava: "Per què la majoria de resultats de recerca publicats són falsos?". Ioannidis denuncia danys per manca de transparència. Ben Goldacre, creador de la iniciativa All Trials per destapar resultats d'assajos mai publicats, demana un pas més: nova normativa. Mentre l'autogestió de congressos creix, la publicació de transaccions amb la indústria i el pagament (o no) d'impostos manté el debat a la punta de l'iceberg. Al bloc del col·lectiu crític Silesia, el metge Javier Padilla descriu el glaç que aflora. Titula, ras i curt: "Formació mèdica: hem de parlar (i deixar de fer vergonya)". I rebla: "Hi ha gent que no hem fet ús del finançament de la indústria per sufragar les despeses de la nostra formació i no per deixadesa formativa, sinó per imperatiu ètic". ●

La Confederación de Salud Mental de España ha celebrat una trobada estatal patrocinada pels laboratoris Janssen

La xarxa Cochrane denuncia que els estudis patrocinats afavoreixen la indústria, sovint sense reflectir-ho

Som a la vora de la icona de l'espoli, el Palau de la Música, que concentra un frau estimat de 35 milions d'euros. Malversació de cabals públics, falsedat documental, blanqueig de capitals... En un escenari així, ressona una i altra vegada la frase que Teresa Crespo, presidenta de la Federació d'Entitats Catalanes d'Acció Social (ECAS), pronunciarà durant l'entrevista: “No podem deslligar la pobresa de la desigualtat”. El 23,5% de la població a Catalunya, el 30,5 al País Valencià i el 19,1 a les Illes està en risc d'exclusió. Per combatre-ho, ECAS també impulsa, amb Coop 57 i Òmnium Cultural, el Projecte Lliures, que pretén articular un fons econòmic de solidaritat per finançar iniciatives que contribueixin a alliberar-nos de l'exclusió social, l'atur, el sensellarisme... La pobresa, reflexiona Crespo al final de l'entrevista, “és dura, però entendre-la és necessari”.

“Mancança o gran escassetat del necessari per a viure” és una definició de pobresa. Fins on arriba “el necessari per a viure”?

Per a mi, és una definició molt simple i esquemàtica. Quan treballes amb la pobresa, t'adones que no és només no tenir recursos econòmics que et permetin viure dignament, sinó que la pobresa és multifactorial, hi ha molts elements que s'interrelacionen. Per exemple, quan parlem de la pobresa de la gent gran, ens referim a la manca de recursos econòmics, però també de relacions, a la situació de solitud en què es troba sovint o als problemes de salut que enfronta. Aquesta interrelació genera pobresa i agreuja la situació. Per aquesta raó, ja no es parla tant de la taxa de pobresa, sinó de l'índex AROPE (indicador del risc de pobresa i/o exclusió social de la Unió Europea) perquè, d'alguna manera, permet analitzar els altres factors: no tenir ingressos, tenir feina o no tenir-ne, poder fer front o no a una urgència com que se t'espatlli la rentadora, no poder anar de vacances una setmana l'any, no poder menjar carn dos dies la setmana... Hi ha set o vuit variables i el conjunt de totes elles retrata una situació deficitària, indica que no pots viure dignament. La pobresa és multidimensional.

Basant-se en el càlcul del llinar de pobresa, la Generalitat de Catalunya va arribar a defensar que la crisi no havia aguditzat la pobresa...

Com deia, la pobresa és multidimensional i és un valor relatiu que varia en funció del teu entorn. El llinar de pobresa es calcula cada any en funció dels ingressos del país. Amb la crisi, aquests ingressos s'han reduït i, per tant, el llinar és més baix. Si abans, per exemple, se situava en més de 10.000 euros anuals, ara se situa en poc més 9.000. El pobre, doncs, és molt més pobre.

Amb l'esclat de la crisi, les institucions i els mitjans han posat més èmfasi en les situacions de po-

bresa, però també existien abans de l'any 2007. Hi ha el risc de transmetre que és conjuntural i no estructural?

Moltes vegades, hem d'insistir que la pobresa ja existia, però la severitat ha augmentat: abans era minoritària, ara hi ha un 10-11% de la població catalana que la pateix. En un moment determinat, el marc cultural de la societat defensava que els pobres ho eren perquè volien i molta gent no havia pensat mai que podria caure en una situació així. Quan va començar la crisi, se la va anomenar nova pobresa, però ara ja no és nova. A les entitats, hi arriben enginyers, arquitectes... persones que, de mica en mica, han perdut la feina, no han pogut trobar-ne una altra, han perdut l'atur i les prestacions després d'un o dos anys i ara estan en la misèria... A Catalunya, es calcula que hi ha prop de 150.000 famílies que no entren ni un euro a casa, no tenen cap ingrés regular procedent del treball ni reben cap prestació. La pobresa, actualment, té noves cares.

Com han canviat les fisonomies de la pobresa d'abans i després de l'esclat de la crisi?

Abans, estava més delimitada. Amb la crisi, però, apareix una nova pobresa, que afecta la gent amb bons nivells de formació i educació. Abans, fèiem un acompanyament de preparació per buscar feina, però, ara, ens arriben persones amb hàbits i formació que tampoc no en troben. Per tant, inclús el treball social ha canviat. En un primer moment, la gent que cau en una situació de pobresa pensa que ho superarà ràpidament -no pensàvem que la crisi duraria tants anys... i encara hi som. També ha aparegut una nova tipologia de persona en risc pel que fa a la salut mental, la depressió, els problemes familiars, la violència... Moltes de les persones que acaben al carrer són gent que ha patit un procés depressiu, d'abandonament de la família. Ara, el que preocupa més a les entitats és evitar que caiguin al pou o ajudar-les a sortir-ne.

Teresa Crespo,

experta en acció social

“La gent té por de perdre el poc que té i s’adapta a condicions d’explotació”

Text: Gemma Garcia | @gemma_g_fabrega
Fotografia: Freddy Davies

Dins d’aquestes noves cares, també hi ha col·lectius més amenaçats que altres?

Actualment, el nivell de pobresa infantil és molt més elevat. Hi ha famílies senceres sense ingressos -com deia, prop de 200.000 sense feina- i els infants ho pateixen directament. La política social en infància ha estat bastant dolenta, mai no s’hi ha dedicat una inversió important i, amb la crisi, encara s’ha reduït. Hi havia una prestació per a famílies amb fills al càrrec, però es va perdre. A Europa, es destina una mitjana del 2,9% del PIB a la infància i, aquí, amb la crisi, vam baixar al 0,9%. Tot i que Espanya i Catalunya tenen un model social molt basat en la família, no compten amb serveis d’atenció a la infància que permetin alleugerir les càrregues dels pares, així doncs, les dones s’ocupen de la feina de les cures. Precisament, les dones són una altra de les cares de la pobresa. Han de fer totes les tasques familiars i intentar sortir al carrer per sostenir la família. Concentren jornades parcials i economia informal. Un altre perfil molt afectat és el jove: el 51% de la població jove no ha treballat mai de la vida i pot arribar als 30 sense haver treballat mai. Estem construint els futurs pobres... perquè ni cotitzen. No tenim una bona estructura per potenciar l’ocupació. Hi ha persones empobrides i hi ha algunes polítiques que no ajuden a lluitar per poder vèncer les situacions d’injustícia. Moltes vegades, un dels problemes que troben les entitats és que els migrants, que han viscut tota la vida aquí però no tenen la situació legal regularitzada, no tenen dret a accedir a ajuts europeus per a l’ocupació. Per tant, també hi ha un biaix d’origen.

Ni tan sols tenir una feina és una garantia.

Tenim un model socioeconòmic capitalista i, per tant, l’objectiu és obtenir el màxim benefici. No és una economia al servei de les persones. El govern està al servei del capital i, per tant, totes les mesures intenten salvar el sistema. Un exemple clar va ser la reforma

laboral. Recordo un discurs de Rajoy en què deia que la reforma era l’instrument per poder mantenir l’ocupació i la productivitat. El que ha passat és que s’ha abaratit l’acomiadament i s’han precaritzat els contractes laborals. Avui dia, un salari d’un contracte nou, de mitjana, és un 40% més barat que abans. La gent cobra un 40% menys i la bretxa salarial de les dones se situa al 25%! Els contractes indefinits cada vegada són menys i creix la temporalitat i les jornades parcials. És la precarietat absoluta.

Amb tot, moltes persones s’avergonyeixen d’estar passant per situacions d’empobriment i se’n culpabilitzen. Un dels èxits de la PAH ha estat combatre aquests sentiments. Tot i això, encara són molt freqüents?

No hi ha ningú que vulgui ser pobre. I ho dic perquè també ha calat cert discurs de culpabilització. Si ho és, és que s’hi ha trobat per una sèrie de circumstàncies. La nova pobresa que comentava abans encara avergonyeix més. Per exemple, hi ha moltes dones grans que viuen al barri de l’Eixample en un pis gran i no tenen res per menjar. Un dia, una dona molt ben vestida em va explicar que, des que havia mort el seu home, havia de viure amb 300 euros; deia que n’estava avergonyida i se n’amagava: havia anat a remenar escombraries. Arriben persones que ens expliquen que hi van al vespre, quan cau la nit, perquè ningú no les vegi. S’ha d’insistir que no s’han d’avergonyir de res i que cal lluitar.

La pressió és tan forta que hi ha gent que fins i tot decideix acabar amb la seva vida...

Els suïcidis han crescut molt amb la crisi. En general, s’amaguen les dades...

El discurs de l’emprenedoria és perillós?

L’emprenedoria ha estat una enganyifa per a molta gent. En alguns casos pot funcionar, però requereix certa

“ ”

Hi ha famílies senceres sense ingressos -prop de 200.000 sense feina- i els infants ho pateixen directament

Arriben persones que ens expliquen que remenen escombraries quan cau la nit perquè ningú no les vegi

capacitació i formació. Si capitalitzes l'atur per crear alguna cosa, però no comptes amb cap tipus de suport i no tens la formació adequada, estàs llençant els diners a les escombraries. El percentatge d'emprenedors que han fracassat és molt elevat. Les dones que tenen dificultats econòmiques s'acaben autoexplotant encara més, acaben treballant el doble. Incorporar persones a l'emprenedoria també és una manera de millorar les estadístiques: temporalment, estan fora de l'atur. El que cal és aconseguir que la gent sigui autònoma i pugui decidir sobre la seva vida.

Ahora, la reforma del Codi Penal, que contempla penes de presó per a petits furtos o per al *top manta*, també profunditza en la criminalització de la pobresa?

Hi ha una tendència a respondre amb mesures punitives i amagant la pobresa. El 1992, durant les Olimpíades de Barcelona, van amagar Sant Cosme, van posar unes tanques amb floretes per amagar una situació. Penso que el tema dels petits furtos és indignant. La gent que ha robat milions és al carrer... i molts mai no trepitjaran la presó. Quin és el model de societat que tenim? Jo no defenso el furt, però, el que té gana pot robar o no? Qui és el que roba més, el que agafa una poma o el que estafa diàriament i fa totes les martingales possibles per pagar menys tributs a través de l'elusió o l'evasió fiscal? La nostra societat és injusta i s'està dualitzant: cada vegada hi ha més distància entre els més rics i els més pobres. No podem deslligar la pobresa de la desigualtat. A escala europea, Espanya ocupa el tercer lloc de la llista dels països on aquesta distància ha augmentat més.

Espanta que s'hagi assimilat la pobresa com "quelcom inevitable". Serge Paugman parla de pobresa integrada, però, al mateix temps, existeix l'aporfòbia (fòbia a la pobresa).

No agrada veure pobresa i, a més, hi ha cert menyspreu, en el sentit de concebre que el pobre és un vividor. Jo he sentit l'expressió: "Vénen aquests que no han *fotut* mai res i ara s'emporten la renda mínima". Fins i tot vaig sentir dir al conseller: "I es compren un televisor de plasma...", tot i que una persona que estigui cobrant 500 o 600 euros difícilment en podrà comprar un. Els valors actuals menyspreen un model de persona que no viu com la resta perquè, en general, no pot o perquè s'oposa a una societat de consum. La persona diferent, que no entra dins la norma, genera rebuig. Ha passat recentment amb un grup de persones discapacitades que van fer fora d'un hotel. A això, cal sumar-hi el fet que, a vegades, el mateix poder polític amaga qui no entra dins la norma. Hi ha polítiques socials que no s'orienten a trobar la causa de la situació, sinó a ocultar-la: si la gent remena els contenidors, busquem bancs d'aliments, que resolen la fam del dia, però no solucionen el cas. Ho tapem, però no ho resolem.

Les situacions de patiment de la població poden generar revoltes i canvis, però, en aquest cas, sembla que més aviat paralitzen. La gent té por de perdre el poc que té?

Els defensors de la renda bàsica, precisament, diuen que, si tothom té uns ingressos mínims, tothom tindrà la seguretat de viure dignament i, per tant, la capacitat de negociació de les condicions de treball es pot fer més en termes d'igualtat. Arran de la crisi, he mantingut converses amb sindicalistes i els deia que havien perdut l'actitud combativa, que havien de defensar la classe treballadora davant l'embat del capital. Cal tenir en compte que el sistema productiu ha canviat moltíssim. Ja no hi ha les grans indústries del segle XIX, es pot produir a tot arreu en condicions laborals molt diferents i, per tant, l'explotació és molt més fàcil. El capitalisme salvatge que vivim no té en compte les persones. Les situacions precàries també comporten economia informal, que representa un 20-25% del PIB. Atacar l'economia

informal -on hi ha grans empreses- també és atacar els més pobres: petits serveis, treball de cura i domèstic, etc. La gent té por de perdre el poc que té i s'adapta a condicions d'explotació. Crec que els sindicats s'haurien de posar les piles. Recordem que alguns van signar la reforma laboral...

Aquests dies, s'han fet recomptes de persones sense llar. Sumen almenys 47 als carrers de Tarragona i 1.026 als de Barcelona. Quina aproximació i acompanyament es fa i quin s'hauria de fer?

A Barcelona, hi ha una xarxa d'atenció al sensellarisme. Arrels és una de les entitats que més hi treballa. Normalment, la gent que és al carrer, a més de patir una situació econòmica molt crítica, gairebé sempre acaba amb problemes afegits: alcoholisme, drogoaddicció, problemes de salut mental... és una carrera cap a l'abisme. Normalment, es troben en un punt molt difícil. Des d'Arrels, els conviden a anar a un centre -sense obligar ningú, és clar-, però poden trigar mesos a acceptar-ho. De mica en mica, van creant tota una xarxa de comunitat, que sovint és el que necessita aquesta gent. També hi ha diverses entitats que tenen una política d'habitatge. Les persones sense llar s'estan un temps en una residència o a pisos compartits tutelats per anar aconseguint certa autonomia, però són processos llargs... Primer cal una casa i després es va treballant l'entorn i la possibilitat d'apoderar-se i sortir-se'n. Però les entitats tenen dificultats per trobar pisos.

L'habitatge té un paper central a la nostra vida i, actualment, els lloguers s'han disparat i moltes persones tenen feines temporals...

L'accés a l'habitatge no està garantit i, si no tens sostre, no tens res.

Creus que el model actual d'atenció a la pobresa és assistencialista o transformador?

Crec que la crisi no ha ajudat gens a centrar-nos en una política més preventiva i planificada en lloc de reactiva

“ ”

Amb la renda bàsica, si tothom té uns ingressos mínims, tothom tindrà la seguretat de viure dignament

En comptes de fer cua perquè et donin un quilo d'arròs, és millor una renda garantida i que cadascú compri el que necessita

i d'emergència. Això ha generat unes polítiques que són assistencials. Hi ha moments en què han d'existir, però han fallat les altres. L'altre dia, la Generalitat va fer el mapa de prestacions que ofereix: n'hi ha 176. Això significa una varietat brutal. Les persones han de dedicar molt temps i energia per tramitar i buscar les prestacions, és com un viacrucis. Fa temps que es demana a l'administració que racionalitzi les prestacions, que n'elimini algunes i en reforci i impulsi d'altres. En comptes d'anar a fer cua perquè et donin un quilo d'arròs i cigrons, és millor una renda garantida i que cada persona s'administri i compri el que necessita quan ho necessita. Una persona em deia: "Em donen cent euros per comprar, però, si tingués més diners de cop, comprar seria més econòmic; la quantitat em limita". Estem generant un model de viure la vida al moment. Però la gent ha de ser autònoma. Barcelona, per exemple, compta amb la targeta solidària, en què es carrega una quantitat al mes perquè la persona pugui fer el que necessita i creu convenient.

Centrar les polítiques en l'establiment d'ajudes econòmiques -a través d'ajuts al lloguer o d'una renda bàsica, per exemple- sense intervenir en el mercat no comporta el risc que acabin convertint-se en una transferència a l'àmbit privat?

Tot ciutadà és un subjecte de drets i l'Estat els reconeix i té l'obligació de garantir-los: dret a l'habitatge, dret al treball... però els drets socials no queden gaire assegurats i no sempre es garanteixen. Els estudis diuen que les despeses d'habitatge, perquè siguin equilibrades, no haurien de superar el 12% dels ingressos, però, avui dia, superen el 30, el 40 i fins i tot el 50%. La persona paga el lloguer i, després, pràcticament no té res per menjar. O paga o menja. Davant d'això, hi hauria d'haver una política d'habitatge social que no ha existit. Fa dos o tres anys, l'Ajuntament de Barcelona va reconèixer que hi havia un dèficit de 65.000 pisos socials a la ciutat i la situació no s'ha resolt. A més, des que el preu de l'habitatge ha tornat a pujar, els bancs

ja s'estan fent enrere. Aviat els podran vendre... i cars. La llei d'habitatge posava certs límits al mercat. És clar que les lleis han de posar una sèrie de límits al gran capital perquè, si no, es desboca. Ara bé, mentrestant, també s'ha d'ajudar la gent que no pot pagar.

Però les ajudes no arriben i organitzacions com l'Obra Social de la PAH es fan càrrec de tasques que hauria d'assumir l'administració...

La PAH és un model d'actuació des de la base que va ser capaç d'organitzar-se, apoderar la gent desesperada i actuar davant la pressió i el poder de la propietat. Però la solució no hauria de ser aquesta; hi hauria d'haver una política d'habitatge diferent de la que hi ha ara. S'ha millorat en algun aspecte, amb la cessió de pisos buits, etc... però no n'hi ha prou.

Entre el model de les ajudes públiques i el de la filantropia privada, a més de la PAH, què hi ha?

El Projecte Lliures, per exemple, que neix de la inquietud de diferents persones disconformes amb la realitat de què hem estat parlant i conscients que hi ha un govern que és incapaç de canviar la societat. Per altra banda, pensem que el poder públic és responsable d'aquesta situació. Per tant, es pot col·laborar, hi pot haver voluntariat, però no podem ni volem assumir la responsabilitat pública. L'estat del benestar diu que el garant de certs drets és el poder públic. Mentre el govern no és capaç de donar resposta a les necessitats de la població, intentem posar el nostre granet de sorra des de la societat civil. És una esclatxa! Quan diem *Lliures*, volem dir lliures de pobresa, d'exclusió... i vol dir trobar noves maneres de lluitar contra aquesta situació. Busquem projectes nous que siguin transformadors, iniciatives de base... Com un grup de dones que fa una sopa col·lectiva i munta un menjador social; o un barri organitzat per transformar l'entorn a través de la participació per poder sentir-se identificat amb el territori; o una cooperativa que neix a partir dels horts comunitaris... Existeixen molts projectes i, ara, els oferim suport tècnic i econòmic. ●

“ ”

Crec que els sindicats majoritaris s'haurien de posar les piles; recordem que alguns van signar l'última reforma laboral

Mentre el govern no és capaç de donar resposta a les necessitats, posem el nostre granet de sorra des de la societat civil

a doble espai

Recerca esbiaixada, resultats incomplets

El menysteniment del sexe com a variable rellevant en l'estudi de malalties i l'avaluació dels tractaments neix de la creença que el sexe masculí és un model universal. L'autora analitza l'origen i les conseqüències de la infrarepresentació del sexe femení en la recerca biomèdica i l'experimentació animal

Carmen Agustín Pavón | @CarmenAgustin

Professora del Departament de Biologia Cel·lular, Funcional i Antropologia Física de la Universitat de València i investigadora a la Universitat Jaume I de Castelló

La recerca biomèdica és imprescindible per avançar en el coneixement dels mecanismes que operen a les malalties i el descobriment de nous tractaments per combatre-les. Per estudiar les arrels d'una malaltia o provar l'eficàcia d'un tractament nou, els científics empren cèl·lules en cultiu i models animals de malaltia (perquè, malauradament, encara no tenim prou coneixements sobre els processos biològics per substituir completament la recerca amb animals). Només quan els processos s'han investigat amb profunditat en cèl·lules i animals, un tractament pot ser provat en voluntaris humans, als anomenats assajos clínics. Sembla de sentit comú que el sexe (no em clavaré ací en la distinció entre sexe i gènere) de les persones o els animals d'experimentació és una variable que podria afectar els efectes dels nous fàrmacs, com podria fer-ho la dotació genètica o l'edat.

L'obstacle hormonal i la talidomida

No obstant això, durant molts anys, els assajos de nous medicaments es van dur a terme només amb homes. La protecció dels drets de les persones sotmeses a proves mèdiques començà a contemplar-se després de l'horror de la Segona Guerra Mundial, amb el codi ètic de Nuremberg, i les dones es van considerar com a especialment vulnerables i mereixedores de protecció. Més endavant, amb el famós cas de la talidomida (un fàrmac recomanat per combatre les nàusees que va resultar en centenars de naixements de nadons amb malformacions), es va trobar una excusa raonable per excloure les dones en edat reproductiva dels assajos de fàrmacs nous. A banda de la protecció, els metges i els investigadors creien, per una banda, que els homes podien representar la situació *normal* en la majoria de les situacions, mentre que, per l'altra, es pensava que els cicles hormonals de les dones en edat reproductiva podrien afectar els resultats de les proves i complicar la interpretació de les dades. Potser en aquell moment no veien l'error de la situació: si els cicles hormonals afecten un tractament, és necessari conèixer eixa dada! Amb tot, no va ser fins a finals de la dècada de 1990 que començaren a establir-se, als Estats Units, directrius que aconsellaven incloure dones (i persones de distintes ètnies) als assajos clínics. Tot i que ja fa un parell de dècades que s'inclouen dones als assajos de fàrmacs nous i s'estudia l'efecte del sexe del pacient en la resposta al nou fàrmac, encara arrosseguem les conseqüències d'aquelles polítiques: molts fàrmacs presenten efectes secundaris més severos en les dones que en els homes.

I què ocorre amb els animals d'experimentació? Sembla de sentit comú que el sexe dels animals d'experimentació també és una variable necessària que cal tenir en compte per a la recerca biomèdica, tal com ja es fa en el cas dels humans. Això no obstant, la característica comuna a la majoria dels estudis biomèdics, en ple segle XXI, és la manca de representació del sexe femení.

Durant la primera meitat del segle XX, als estudis amb animals, els investigadors no es molestaven a especificar el sexe dels individus emprats. Curiosament, a partir de la dècada de 1970, els investigadors començaren a especificar-ho i les dades mostren que, en la majoria dels estudis de fisiologia, només s'utilitzaven mascles, situació que ha perdurat fins als nostres dies. Hi ha dades que ens diuen que el 80% dels estudis que comproven l'eficàcia de fàrmacs en animals només empren mascles.

Paradoxes de la ciència androcèntrica

La situació arriba al punt que, inclús en el cas de la recerca en malalties que només afecten dones, com la síndrome de Rett (una malaltia rara d'origen genètic causada per una mutació en un gen del cromosoma X), trobem una majoria d'estudis amb animals de sexe masculí. En concret, una recerca sobre les investigacions amb models ratolins d'aquesta síndrome revela que quasi la meitat dels estudis (47%) només han emprat mascles, mentre que al voltant d'un 15% es feien amb femelles. La resta han investigat amb el dos sexes. És a dir, en més d'un 80% dels estudis d'una malaltia que només afecta dones, s'investiga amb ratolins mascles.

La resistència a incloure femelles en recerca biomèdica amb animals també ve de llarg. Els anys 20 del segle passat, una sèrie d'articles explorava la locomoció de femelles de rata i conclouia que hi havia efectes de la fase del cicle estral (el cicle ovàric de les rates té una durada de només quatre dies) sobre l'activitat dels animals. Aquest estudi contradiu estudis més recents que exploren no només el cicle estral, sinó la soca dels animals, les condicions de les gàbies, etc. Però, amb l'excusa

Fins a finals dels anys 90 no es van començar a establir directrius que aconsellaven incloure-hi dones

S'ha invisibilitzat que molts fàrmacs presenten efectes secundaris més severos en dones que en homes

/ PEP SERRA
(MÈNSULA ESTUDIO)

que la variabilitat hormonal, complica la interpretació dels resultats i encareix la recerca perquè obliga a analitzar la resposta de les femelles en totes les fases del seu cicle, les femelles estan pràcticament excloses de la recerca biomèdica (potser amb l'excepció de l'estudi de la reproducció). Tanmateix, molts estudis posteriors han trobat que molts comportaments i variables fisiològiques no es troben afectades pel cicle ovàric. De fet, metaanàlisis (estudis que analitzen estudis previs) publicades els anys 2014 i 2016 conclouien que els mascles de ratolí i de rata, respectivament, presenten la mateixa o inclús més variabilitat que les femelles en una sèrie de mesures, que inclouen metabolisme, endocrines i morfològiques. És a dir, la variabilitat és una característica comuna en mascles i femelles, no exclusiva de femelles, i no només es deu a les fluctuacions hormonals, sinó a molts altres factors que cal analitzar en profunditat. Dit d'altra manera, no guanyem res exclouent les femelles dels nostres experiments. Ben al contrari, hi estem perdent molt.

Avenços en la inclusió de les dones

Per què és important acabar amb la infrarepresentació del sexe femení en recerca biomèdica? En primer lloc, sabem que hi ha malalties que afecten de manera distinta les dones i els homes. Per exemple, les malalties autoimmunes tenen més prevalença en les dones, mentre que l'autisme sembla més prevalent en els homes (tot i que hi ha dades recents que apunten que l'autisme

es troba infradiagnosticat en xiquetes). També sabem que hi ha malalties, com el Parkinson, que es manifesten amb una severitat diversa i presenten símptomes diferenciats en dones i homes. Per això, que la recerca biomèdica només es duga a terme en un dels dos sexes (el masculí) és roï per a tothom. Per una banda, només adquirim la informació del que ocorre en un dels sexes, fet que perjudica el coneixement dels mecanismes que operen en l'altre, tant si són similars com si són diferents. Per tant, ens estem perdent conèixer tant factors de risc per patir malalties més freqüents o més severes en dones com factors protectors que fan que les dones pateixen menys altres malalties.

Des del punt de vista de les regulacions, estem avançant a poc a poc cap a la inclusió plena del sexe com a variable a investigar en els estudis biomèdics. Un projecte alemany finançat per la Unió Europea el 2013, EUGenMed, tenia com a objectiu introduir l'estudi del sexe i el gènere en recerca biomèdica i salut. A partir de 2014, l'Agència Nacional de Salut dels EUA va emetre directrius noves que obligaven a contemplar l'ús dels dos sexes en tots els estudis finançats per l'ens, tant aquells que empren animals com els que es fan amb cèl·lules. De la mateixa manera, l'any 2010, l'Institut de Salut Canadenc ja havia emès algunes directrius per a la introducció d'aspectes relacionats amb el sexe i el gènere. Fins on jo he trobat, no hi ha cap restricció als projectes que no contemplen l'ús d'animals de sexe femení a l'Estat espanyol.

Superar els biaixos cognitius

A banda de l'existència d'eixes polítiques, necessàries, encara hem de superar els biaixos cognitius dels investigadors (i les investigadores) que veuen amb desconfiança els nous temps. Molts encara pensen que el sexe no és una variable important, en part perquè veuen el mascle com a paradigma. D'altres temen que la introducció de les femelles endarrerisca i encarisca la seua recerca, factors que cal tindre en compte en aquestes èpoques de retallades. Segons la meua experiència com a científica que treballa majoritàriament amb femelles de ratolí, mai no he presentat un treball fet amb femelles sense rebre la pregunta "I què passa amb els mascles?". Em consta que molt pocs científics es plantegen què passa amb les femelles quan es presenta un estudi fet exclusivament amb mascles. Per acabar amb la infrarepresentació de les femelles en la investigació biomèdica, caldrà fer canvis tant en la política com en la nostra mentalitat. ●

Encara hi ha qui pensa que el sexe no és una variable important perquè veu el mascle com a paradigma

En malalties que només afecten les dones, com la síndrome de Rett, també hi trobem un biaix masculí

pàgina oberta

Revolta sense por al Rif

L'activista rifenya relata la mobilització popular que ha esclatat al nord del Marroc els darrers mesos, al crit de "Volem justícia i tindrem justícia", i assenyalava l'origen i els trets definitoris d'un conflicte social militaritzat

Asmaa Aouattah | @AsmaaAouattah
Activista i agent d'igualtat

Han militaritzat la vostra terra, han enviat un exèrcit de gent per boicotejar els vostres actes i agredir-vos. Què fareu? Farem una cassolada. Una cassolada? Com les que fem aquí, a Catalunya? En feu, a Catalunya? Ah, al Rif, els nostres avis i àvies ja en feien als anys quaranta per espantar la llagosta invasora. Pobres, vaig pensar. Estan acorralades, al carrer, tenen dos enemics: els militars i els paramilitars. Un panorama que ja van viure l'any 1984, quan les bales irrompien dins les cases com si res. Pobre Rif meu, una injustícia més. Doncs no. Aquesta vegada és diferent.

A dos quarts de deu del vespre del 6 de maig passat, les que vivim fora del Rif ja estàvem plantades davant les pantalles per emetre un vídeo en directe amb cassoles a les mans i veure-les picar a d'altres. Aquestes eren les instruccions. És tot el que podem fer, de moment, per protestar contra la militarització massiva i l'ús de gent pobra en contra del nostre moviment. Val més això que donar-se per vençudes. Va ser una cercavila pels barris d'Al-Hoceima que anava congregant gent. El resultat, un concert de cassoles que només sabia compondre una música: volem justícia i tindrem justícia.

Ens van enganyar? Ens van deixar entendre que no sortirien quan ells tenien premeditat fer-ho? Sí, però tant se val. Una vegada més, ho van aconseguir aquests joves i dones que van fer seu el carrer des de la mort de Mohsin Fikri; aquests avis i àvies, el nostre Khalid amb síndrome de Down que es fa entendre amb tres frases -"ens fa mal el cap; no estem

bé; qui va matar el meu germà Mohsin?"-; i nens i nenes orgulloses de contribuir a la creació d'una èpica de resistència i esperança. Finalment, Nasser Zefzafi, que, com un nen petit, amb un somriure d'orella a orella, pica com si fa dos dies no hagués patit un intent d'assassinat, extasiat perquè el carrer és del poble un altre cop.

Triturar un treballador en un camió de brossa és un crim imperdonable. Deixar passar sis mesos -des del 29 d'octubre de 2016, la nit de l'assassinat de Mohsin Fikri- per, finalment, condemnar els seus companys a sis mesos de presó i els responsables de la seva mort a vuit mesos és un segon assassinat del jove comerciant de peix a qui van confiscar la mercaderia i la vida. Ja n'hi ha prou de marginació històrica, de condemnar la zona a la misèria i abocar la gent a la desesperació. El jovent del segle XXI no podem tolerar més que a casa nostra no hi hagi hospitals ni universitats ni carreteres ni llocs de feina dignes. Si Mohsin n'hagués tingut, de feina legal, no hauria comprat un peix prohibit; si els cinc joves morts en un incendi pro-

vocat el febrer de 2005 almenys haguessin estat diplomats i a l'atur, Rifinox no hagués cantat contra el govern i no l'haurien trobat mort al bosc. Ja n'hi ha prou de fer la zona a la mida dels rics i les immobiliàries i convertir-la en un gran puticlub pels petrodòlars. Perquè no volem emigrar d'una terra que ens podria acollir perfectament si es cuidés. Perquè la terra, la identitat i la llengua no són per vendre, cal mantenir-les, defensar-les i enorgullir-se'n.

Per tot això i més, el moviment popular (*hirak chaabi*) del Rif va decidir revoltar-se per viure amb dignitat, amb un dinamisme i un pacifisme admirables, amb un discurs proper que tothom entén. Una revolta nascuda del poble, assembleària i molt rica en diversitat. Un sens fi de marxades multitudinàries registrades: d'espelmes, de flors, de mortalles, de dones... Marxes de poble a poble, concentracions i mítings, detencions, control, setge militar. Com més repressió hi ha, més adhesions neixen.

L'11 d'abril, Mohamed Jelloul surt de la presó després de complir cinc anys de reclusió per reivindicar

drets bàsics. Surt envellit, essent jove. A la sortida, una allau de militants li encega els ulls i li omple el cor d'escalfor. El somni de veure el poble unit s'està fent realitat davant seu. El van acollir com un líder a la plaça Mohammed VI -rebatejada amb el nom de plaça dels Màrtirs- juntament amb moltes altres: Nasser, Naoual, Nabil, Salima, Mohamed, Ouarda. No hi ha líders, han dit per enèsima vegada. Som militants disposades a morir per la nostra causa. Parlem del plat que falta a la taula del pobre, de la medicació que li manca a la malalta de càncer, de l'autobús que no té aquell poble per poder dur la canalla al col·legi.

No som separatistes. Som un poble orgullós de la seva història, d'una història que també hauria d'enorgullir els governants. Perquè vam tenir un líder que va inspirar moltes guerres d'alliberament contra el colonialisme, perquè la seva bandera és la nostra i l'amaziga és la de la nostra llengua, l'amazic. Així vam néixer. "Pacifista, pacifista, sense pedra ni arma blanca", aquest és el lema que encapçala la revolta. No vo-

lem enfrontaments. No volem morir, volem viure, però viure amb el cap ben alt.

Últimes notícies. "Els líders d'aquesta moguda seran condemnats perquè inciten a la violència i propaguen mentides sobre la situació socioeconòmica del Rif", declaració del nou governador del Rif (El Yaakoubi) a l'agència France-Presse el 7 de gener. "La gent del Rif està sobrepasant les línies vermelles, és un moviment separatista fomentat per l'exterior i cal posar-hi fi", declaren els partits de la majoria governant al Marroc el 14 de maig. Resposta del Comitè central d'Al-Hoceima: "Centenars de vehicles militars arriben al Rif per preparar la intervenció, després de la crida a omplir els carrers del Rif demà passat".

Més desplegament militar, tendes d'acampada instal·lades per l'exèrcit, un hospital militar, vehicles i més vehicles travesen el Rif per arribar a Al-Hoceima, un poble de 180.000 ciutadans pacífics. 19 de maig: sensació de guerra, encongiment al cor, ràbia i impotència. Que no passi res, resàvem. El temps aturat, la mà al cor, tot esperant que arribin les cinc de la tarda (les sis segons l'hora europea). Que no intervinguin. Si ho fan, haurem d'enterrar el somni del canvi durant molt de temps. Des de cada barri d'Al-Hoceima, dones, nens, àvies i joves acceleren el pas fent camí cap a la plaça dels Màrtirs. En deu minuts, ja és plena de gom a gom. I encara arriba més gent, caravanes d'altres ciutats i pobles de dins i fora del Rif. Més de 200.000 persones amb un sol clam: "No tenim por, volem justícia i tindrem justícia". ●

/ MARC VERS

“

Una revolta nascuda del poble, assembleària i molt rica en diversitat

Mercat organitzat per la IV Conferència Internacional de Monedes Socials i Complementàries / UNIVERSITAT DE BARCELONA

**Xarxes territorials
formades per activistes
o bé ajuntaments
impulsen l'emissió i el
funcionament de monedes
socials alternatives o
complementàries**

Sofia Cardona | @La_Directa

En els seus orígens, datats fa més de 4.000 anys, el troc va aparèixer com una necessitat imperiosa de les persones per accedir a aquells productes o serveis que elles mateixes no podien procurar-se. Llavors, va sorgir l'economia, basada en les xarxes de confiança i en la rutina d'aquests intercanvis, que posteriorment es va desenvolupar amb monedes o patrons de taxació comuns. Es van emprar unitats de valor que havien de complir amb tres requisits: durabilitat, escassetat i lleugeresa. Van sorgir alguns recursos naturals com a unitats de valor, tals com el cacau o la sal, però també van començar a utilitzar-se alguns metalls preciosos com l'or, la plata, el bronze i les joies, que, sense ser comestibles ni estrictament necessaris, complien millor l'exigència d'aquests tres requisits. Es van començar a intercanviar per qualsevol producte o servei i es van utilitzar per fixar el *preu* de les coses (per aquest motiu se'ls anomena metalls *preciosos*).

Aquests patrons d'intercanvi es van anar modificant per millorar la seva ef-

ciència, fet que, en última instància, va propiciar el sorgiment d'unes institucions que controlaven aquest patró i l'emissió de monedes. El darrer estadi d'aquesta evolució és una economia financera en què la riquesa són les monedes en lloc dels recursos disponibles. D'aquesta manera, aquella sobirania econòmica que ostentava cada persona al principi -que li permetia establir el valor de les coses per si mateixa i, més tard, havia permès fabricar trossos d'or- s'acaba traspasant als òrgans de poder. Així doncs, es permet que aquests nous organismes econòmics influeixin de manera decisiva en l'economia, ja que són els encarregats d'establir l'ús obligatori de determinades monedes i de dictar lleis que poden ser aplicades mitjançant mecanismes institucionals de coerció a l'hora de restringir l'emissió de moneda a les persones.

Monedes alternatives i complementàries

Les monedes socials sorgeixen com a sistemes econòmics alternatius amb l'ob- »

» jectiu de retornar la sobirania econòmica a la ciutadania intentant crear un sistema econòmic que superi el capitalisme, però que aprofiti els avantatges del seu sistema comptable. És per això que els seus elements configuratius són similars als de qualsevol economia. El principal, satisfer les necessitats de les seves integrants amb l'ús de la riquesa real disponible en un grup determinat. Amb un afegit, però: evidenciar la rellevància que té el factor de la *confiança* i la *voluntarietat* en el funcionament de la moneda alternativa, en oposició a l'obligatorietat de la moneda oficial imposada per les institucions estatals, continentals o planetàries. Aquesta confiança, per extensió, reforça la necessitat de transparència en el sistema econòmic.

Actualment, coexisteixen diversos tipus de monedes socials, que atenen aspectes fonamentals com qui gestiona la moneda i pren les decisions estratègiques, qui la utilitza i qui la implementa i controla. D'una banda, trobem les monedes complementàries, creades de dalt abaix i implementades i gestionades per l'administració. De l'altra, sorgeixen les monedes alternatives, que creixen de baix a dalt. Estan creades i gestionades per la base de la població, a través dels moviments socials, i és l'assemblea qui les gestiona i pren les decisions estratègiques. Avui dia, existeixen 372 xarxes locals escampades per tot el territori (incloent-hi els bancs del temps). Totes elles han sorgit entre els anys 2008 i 2017, coincidint amb la crisi social i financera d'aquest període, i s'han caracteritzat per tenir un fort component social. "Les persones que formen part d'aquestes xarxes posseeixen uns forts valors pro socials, d'obertura al canvi i d'ecologia, entre altres", afirma August Corrons, professor de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), a la seva tesi *Anàlisi de la influència dels valors i les actituds en el procés d'adopció de xarxes virtuals d'intercanvi no monetari*.

A escala bioregional, també existeixen metaxarxes que articulen l'intercanvi entre les xarxes locals. A Catalunya, per exemple, la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES), promotora de la Fira d'Economia Solidària de Catalunya, té un pes important. En aquesta fira, que l'any passat va celebrar la seva cinquena edició, hi van assistir més de 19.000 persones i, durant un cap de setmana, s'hi van intercanviar més de 100.000 unitats monetàries d'ecosols. Al País Valencià, existeix la Xarxa de Xarxes d'Intercanvi Valencianes (XXIV), que, a més de coordinar els mercats de les diferents xarxes, garanteix que aquestes compleixin les normes de funcionament i els principis bàsics de la cooperació, l'ecologia, la justícia social i la proximitat.

Durant la FESC 2016, es van intercanviar 100.000 unitats monetàries d'ecosols

La Xarxa de Xarxes d'Intercanvi Valencianes supervisa els principis bàsics

Cap a on caminen les monedes socials?

El futur d'aquestes monedes és enlaira. D'una banda, es troben en la tesitura de col·laborar o no amb l'administració, tenint en compte l'interès creixent que estan mostrant alguns ajuntaments per aquest tipus d'economia. Com a exemple, trobem el cas innovador de la Turuta, xarxa creada l'any 2009 a Vilanova i la Geltrú (Barcelona).

Hi participen prop de 370 sòcies i compta amb l'Ajuntament com un més dels seus usuaris. Així, de resultes d'un conveni entre ambdues parts, les usuàries de la xarxa poden pagar algunes taxes municipals en moneda social (paradetes als mercats i tinença d'animals, entre altres). Toni i Carmen, cofundadors de la xarxa, afirmen: "Estem molt orgullosos del moment en què ens trobem, ja que deixem que l'Ajuntament hi participi, però la gestió de la xarxa la portem nosaltres. El que és realment important per a nosaltres és trobar solucions que responguin a la nova realitat social que vivim".

Dins el marc de les monedes complementàries, trobem projectes creats des de les administracions. Un exemple és la

Grama, la moneda local de Santa Coloma de Gramenet. Impulsada per l'Ajuntament, aquesta moneda pretén ajudar a dinamitzar el comerç local, a més d'afavorir les relacions veïnals. Es tracta d'un projecte pioner, que ha estat capaç de superar els obstacles legals que suposa la generació d'una moneda social que pugui ser acceptada en l'àmbit institucional i que superi el buit legal al voltant d'aquestes monedes, el seu principal escull. La Grama deixa una via oberta als altres municipis que es proposin instaurar aquest tipus d'economia.

Però l'impuls obrat des dels consistoris ha obert un debat. Moltes activistes que formen part de xarxes de monedes alternatives no veuen clara la col·laboració amb les institucions. Altres usuàries consideren que això pot obrir vies positives de col·laboració entre la població i les administracions. El que sembla clar és que cada vegada sentirem a parlar del tema més sovint i que caldrà prendre un posicionament. En algunes grans ciutats que gaudeixen d'una organització social important a nivell de barri, com Barcelona o Madrid, s'estudia si les monedes alternatives serien viables en aquest context. Potser haurem d'esperar que hi apareguin monedes complementàries? A Catalunya, ja hi ha una iniciativa en aquest sentit, anomenada Eurocat. És qüestió que cadascú esculli lliurement fins a quin grau vol desenvolupar la seva sobirania econòmica. Les diferents opcions ja són una realitat. ●

Durant la FESC 2016, es podien comprar productes de l'economia social i solidària amb ecosols
/ VÍCTOR SERRI

Les monedes socials del planeta es troben a Barcelona

Al voltant de 300 expertes han participat a la IV Conferència Internacional de Monedes Socials i Complementàries, organitzada per la UOC del 10 al 14 de maig de 2017 al Parc Tecnològic Nou Barris de Barcelona. Anteriorment, s'havien convocat edicions d'aquest esdeveniment a França, Holanda i el Brasil. L'any vinent, la cita serà al Japó. La trobada va comptar amb tallers oberts al públic i un mercat d'intercanvi d'aliments i altres productes que es podien adquirir mitjançant moneda social. S'hi van trobar una quarantena de xarxes d'intercanvi provinents d'arreu del territori, així com membres i col·laboradores de la Research Association on Monetary Innovation and Community and Complementary Currency Systems (RAMICS), de l'International Journal of Community Currency Research (IJCCR), de l'Institut de la Moneda Social (IMS), de la Xarxa d'Economia Solidària (XES) o de la Sustainability School. Les assistents van debatre sobre l'impacte, la contribució a la

diversitat econòmica, la cohesió social, la participació democràtica i la sostenibilitat mediambiental de les diverses monedes socials (alternatives i complementàries) que han sorgit els últims anys arreu del planeta.

En el marc de la convenció, també es va analitzar el resultat de les monedes socials implementades a diferents llocs del món. Destaquen projectes com el Movement Sol de França, en què participen prop de 30.000 ciutadanes repartides en 2.600 xarxes d'intercanvi. També es van presentar projectes més consolidats a l'Amèrica Llatina, sobretot en comunitats indígenes, com en el cas de Chiapas, a Mèxic. L'antropòloga social Maria Eugènia Santana, que fa més de 30 anys que, des d'aquell indret, treballa en l'àmbit de l'economia solidària, afirma: "Les monedes socials són part d'un moviment alternatiu i solidari per afavorir canvis socials. Estem aquí reunides per celebrar el canvi social i ens adonem que, en aquest entorn, no estem soles i que, encara que sigui lentament, avancem".

/ V. S.

PALESTINA, LA DESPOSSESSIÓ D'UN POBLE

Israel manté els territoris palestins sota un règim de colonització que viola els drets humans permanentment: confisca terres, construeix assentaments, s'apropia de recursos, restringeix moviments i exerceix la repressió militar i policial

Ana Alba | @analba
Jerusalem

Cada any, durant el Dia de Jerusalem, milers d'israelianes desfilen pels carrers de la ciutat vella d'aquesta localitat. Recorden "l'alliberament i la reunificació" de la seva "capital indivisible", "un regal de Déu de la Guerra dels Sis Dies (juny de 1967)" afirma Amihai, un jueu ultraortodox de Jerusalem. Durant aquesta ofensiva, fa 50 anys, l'exèrcit israelià va ocupar la part est de Jerusalem, Cisjordània, Gaza, la península egípcia del Sinaí i els alts del Golan sirians. Després de firmar la pau amb Egipte, el 1979, Israel va retornar el Sinaí, però va annexionar Jerusalem est (1980) -que el poble palestí reclama com a capital del seu futur Estat- i el Golan (1981).

El dret internacional considera il·legals aquestes annexions i l'ocupació dels territoris palestins de Cisjordània i Gaza. El primer d'aquests territoris està regit per la llei militar israeliana; al segon va deixar d'aplicar-se aquesta legislació quan Israel va retirar-ne l'exèrcit i les colònies el 2005. No obstant això, Gaza està sotmesa a un bloqueig per terra, mar i aire. La llei internacional determina que la potència ocupant ha d'administrar el territori ocupat en benefici de la població que hi viu i fer-se càrrec de les seves necessitats, però Israel no compleix les normes.

La política israeliana d'ocupació està marcada per la violació dels drets humans, denunciada reiteradament per organismes internacionals i ONG locals. La confiscació de terres, l'apropiació de recursos com l'aigua i la construcció de colònies israelianes són alguns dels factors més visibles d'aquesta ocupació. Segons dades de 2016 de l'ONG israeliana B'Tselem, a Cisjordània, hi ha 127 assentaments israelians construïts amb l'aprovació del govern (sense incloure les colònies dins d'Hebron). A Jerusalem est, hi ha quinze colònies en forma de barris i diverses cases individuals de colons. A més, a Cisjordània, hi ha un centenar d'assentaments, anomenats *outpost*, que no estan reconeguts pel govern israelià, tot i que molts s'han aixecat amb ajuda oficial. Alguns s'han demolit per ordre judicial perquè es trobaven en terra privada palestina; és el cas d'Amona, enderrocat el febrer passat.

L'ONG israeliana Yesh Din denuncia que el govern ha legalitzat -o està en procés de fer-ho- un terç dels *outpost* de manera retroactiva. El febrer passat, el Parlament israelià (Knesset) va aprovar la llei de regularització per legalitzar prop de 4.000 habitatges de colons jueus construïts a 53 *outpost*, en terra palestina privada.

Segons dades de B'Tselem i l'Oficina Central d'Estadístiques d'Israel, prop de 588.000 colons viuen a Cisjordània i Jerusalem est. A la ciutat d'Hebron, 850 colons viuen al casc antic atrinxerats i protegits per

El mur envolta l'assentament de Har Gilo, aixecat en territori de la localitat cisjordana d'Al Walaja / RYAN R. BEILER (ACTIVESTILLS)

centenars de soldats i policies de fronteres. "Els colons m'amenacen sovint, em truquen per telèfon i em diuen que em mataran, que faran mal a la meua família. Han demanat a l'exèrcit i a l'administració (israeliana) que m'apliquin la detenció administrativa (sense càrrecs ni judici). M'han arrestat un munt de vegades i m'han portat a judici en un tribunal militar", explica Issa Amro, activista pro drets humans d'Hebron i partidari de la resistència no violenta a l'ocupació. La repressió militar i policial que du a terme Israel als territoris ocupats implica arrestos arbitraris i mesures com la detenció administrativa.

Fragmentació, tutela i control

A Cisjordània, la construcció d'assentaments és a l'àrea C, una de les tres zones en què es troba dividit aquest territori palestí segons els Acords d'Oslo, firmats el 1993 entre Israel i l'Organització per a l'Alliberament de Palestina (OLP). A la zona C, sota control militar i administratiu d'Israel, la gent palestina necessita llicència israeliana per construir, però els permisos no se solen concedir. Davant la necessitat d'habitatge, la població palestina aixeca edificacions i les autoritats israelianes les destrueixen. Aquest territori -i també Jerusalem est- ha vist minvada la seva superfície arran de la construcció del mur que hi va aixecar Israel, que no segueix el traçat de la frontera

anterior al 1967, sinó que engoleix terres palestines, divideix municipis i protegeix assentaments.

Els colons gaudeixen d'una gran impunitat i, sovint, els atacs que perpetren contra la població palestina -violència física, crema de cases i propietats, destrucció d'arbres i conreus, robatori de collites i material- resten sense càstig. Segons l'ONG Yesh Din, només l'1,9% de les denúncies palestines contra colons acaba amb condemnes. El grau d'impunitat de les forces de seguretat també és molt alt.

L'ocupació israeliana dels territoris palestins imposa una forta restricció de moviments a les seves habitants. Per sortir de Gaza i Cisjordània, cal un permís d'Israel, que controla totes les fronteres.

L'ocupació també és responsable de bona part de l'enfonsament de l'economia palestina, segons un informe de la Conferència de l'ONU sobre Comerç i Desenvolupament (CNUCD). El document denuncia "la destrucció de béns productius, la fragmentació de mercats locals, la separació dels mercats internacionals i la dependència forçosa de l'economia israeliana". L'informe calcula que només l'ocupació de l'àrea C costa el 35% del PIB palestí (4.400 milions de dòlars el 2015). A Gaza, Israel denega l'accés del camperolat a la meitat de les terres conreables i priva la franja del 85% dels seus recursos pesquers. Les tres ofensives militars israelianes llançades sobre Gaza els últims vuit anys i mig encara han enfonsat més l'economia. ●

Protesta en solidaritat amb la vaga de fam de presos palestins a la localitat de Nabi Saleh el 12 de maig de 2017. Els soldats van disparar i van matar el jove Abu Saba Ubeid / HAIDI MOTOLA (ACTIVESTILLS)

Reivindicació de l'obertura d'un camí tancat per l'exèrcit israelià a la localitat de Kafr Qaddum el 17 de febrer de 2017 / HAIDI MOTOLA (ACTIVESTILLS)

LES CASTES DINS LA SOCIETAT ISRAELIANA

El procés de colonialisme d'assentament ha establert una complexa jerarquia social basant-se en les procedències. La comunitat palestina autòctona és al punt més baix de la piràmide

Aritz García | @aritznafarroa

L'estat d'Israel és considerat un cas de colonialisme d'assentament, que manté una estratègia d'immigració amb la intenció d'alterar l'estructura ètnica del país. Els Estats Units d'Amèrica (EUA), Austràlia o Sud-àfrica -tot i que aquest últim Estat fracassa amb la fi de l'apartheid l'any 1990- són altres exemples d'aquest tipus de colonialisme que produeix una estratificació social basada en l'ètnia. L'objectiu principal del colonialisme d'assentament és expulsar la població local i apropiarse del territori.

A diferència del model de colonialisme tradicional, en què una metròpoli situada fora del territori ocupat explotava els recursos i la població autòctona, el colonialisme d'assentament suposa que un grup pioner s'estableixi al territori i comenci a desenvolupar organismes o institucions d'estil europeu occidental, mitjançant una narrativa que justifica l'ocupació per acabar amb guerres o persecucions religioses i crear un nou país lliure, com en el cas dels EUA. És així com, a finals del segle XIX, el Moviment Sionista, arran de l'antisemitisme secular existent a Europa i de l'ús interessat de la llegenda de l'expulsió dels jueus de la Terra Santa -com planteja Shlomo Sand a *La invención del pueblo de Israel*-, pretén establir-se a Palestina. Al mateix temps, Ilan Pappé, al seu llibre *La neteja ètnica de Palestina*, ex-

plica que això es va materialitzar en el pla Dalet, que va portar a la *Nakba* (catàstrofe en àrab), les massacres i els atacs contra la població civil mitjançant els quals les milícies sionistes van expulsar la majoria de la població autòctona -segons el centre de recerca BADIL, 750.000 palestines van ser desplaçades per la força- del territori que, el 15 de maig de 1948, es convertiria en Israel.

Grups ètnics jueus

Com explica l'historiador australià Patrick Wolfe, una de les característiques del colonialisme d'assentament és l'establiment d'una etnocràcia. En el cas d'Israel, el grup més important seria la comunitat asquenazita -alemanya en hebreu-, que arriba a Palestina a principis del segle XIX i és la creadora i desenvolupadora del sionisme. Propera a la comunitat asquenazita, trobem la comunitat jueva russa, que arriba després de la caiguda del bloc de l'Est, provinent dels països de l'antiga Unió Soviètica. Tot i que la gent russa es va formar a les universitats soviètiques, aquests dos primers grups comparteixen la cultura europea. Malgrat els 80 anys de laïcisme soviètic, durant els quals les comunitats jueves van perdre les pràctiques culturals i religioses, no han tingut grans problemes a l'hora d'integrar-se a la nova identitat jueva creada per l'Estat israelià.

A la tercera posició de l'escala social ètnica, hi ha els mizrahims (orientals en hebreu), que serien les comunitats jueves dels països àrabs i musulmans. La necessitat d'aconseguir mà d'obra barata del futur estat d'Israel va dur el Moviment sionista a organitzar una sèrie d'operacions per importar persones jueves d'altres indrets del món, a les quals s'aplicaria la llei de retorn a partir de 1950. Durant els anys 30 i 40, la comunitat jueva iemenita va començar a ser traslladada a Palestina. Mentrestant, els mizrahims denunciaven les dures condicions de vida que patien en comparació amb la gent arribada d'Europa. Uns dels casos més sonats va ser la desaparició de més de 1.033 criatures després d'arribar a Israel, que van ser donades en adopció a famílies asquenazites.

Més tard, també hi van arribar milers de persones procedents de l'Iraq, l'Iran o Egipte. D'entre els mizrahims, el grup més important va ser el magrebí, majoritàriament de ritu sefardita, integrat per descendents de la gent expulsada pels Reis Catòlics que va trobar refugi als països islàmics (considerats com a *pobles de llibre* que han de ser acollits), especialment al Magrib i a l'Imperi Otomà. Però, el fet de ser d'origen àrab i de tenir tradicions culturals i socials diferenciades dels grups supremacistes israelians i una capacitat econòmica baixa els va convertir en una comunitat marginada i segregada que, avui dia, pateix una situació de subalternitat ètnica i social.

A l'estrat més baix de les comunitats jueves d'Israel, trobem el grup dels falaixa o etiòps, que va arribar de manera massiva durant les últimes dècades del segle XX i la primera del XXI mitjançant les operacions especials *Moisès, Josuè i Salomó*. Una mostra del conflicte colonial existent entre la població jueva oriental i occidental és el debat que es va produir entre els rabinats sefardita i asquenazita -el primer considerava que la població falaixa era jueva i el segon no- o l'escàndol sobre les esterilitzacions forçoses de dones falaixa.

La comunitat palestina autòctona sota l'apartheid

A la base de la piràmide social, hi ha la població autòctona palestina, que, davant la incapacitat d'Israel d'expulsar-la de tot el territori entre 1948 i 1967, ha esdevingut l'impediment principal per acabar el projecte colonial iniciat a finals del segle XIX pel sionisme. Les seves condicions de vida són marginals i està sotmesa a situacions desiguals a causa de la legislació israeliana, que va establir un estatus legal diferent en funció de l'indret on es trobava en el moment que es va establir la línia d'armistici l'any 1949. El terme utilitzat pel Centre de Recerca per a la Residència i els Drets de les Refugiades Palestines (BADIL) per referir-se a la situació que pateix la població palestina actualment és *Nakba* en marxa (*ongoing Nakba*), ja que les polítiques israelianes tenen l'objectiu comú d'expulsar-la lentament de tot el territori palestí.

Entre la població palestina, hi ha la gent que vivia als territoris ocupats abans de 1948 -actualment Israel-, que representa el 20% de la ciutadania israeliana. Entre 1948 i 1966, van viure sota jurisdicció militar, subjectes a un control estricte i sense possibilitats d'autoorganització política, social o cultural. Avui dia, com explica l'informe *Apartheid contra el poble palestí* (Luciana Coconi i David Bondia, 2009), aquestes persones estan sotmeses a més de 50 lleis que les discriminen. D'altra banda, trobem la població de Jerusalem, sense ciutadania, que ha de renovar el permís de residència cada cert temps. Finalment, hi ha les palestines de Cisjordània i Gaza, sota jurisdicció militar des de la guerra de 1967 -la *Naksa*, que significa retrocés en àrab-, sense les garanties d'un estat de dret i sotmeses a l'assetjament constant de les forces d'ocupació israelianes.

Diferències econòmiques i socials

Dins l'amalgama social israeliana, la comunitat asquenazita -al voltant del 33% de la població amb ciutadania a Israel- ocupa una posició dominant en la majoria d'esferes socials, seguida de la comunitat mizrahi, amb la qual manté tensions socials i polítiques. Una de les

La necessitat de mà d'obra barata va dur el sionisme a importar gent jueva d'arreu del món

Les comunitats mizrahi van ser marginades i segregades pels grups supremacistes israelians

Un grup de fa-laixes bloqueja una carretera a Haifa, durant una protesta contra la brutalitat policial i el racisme, el 12 de maig de 2015 / OREN ZIV (ACTIVESTILLS)

fonts de tensió és la supremacia de la cultura asquenazita europea, pròpia del colonialisme d'assentament, que ha marginat la cultura mizrahi oriental perquè la considera primitiva. Aquest fet també es manifesta en l'àmbit educatiu. Segons els estudis de l'Oficina Central d'Estadística Israeliana, a través del sistema de segregació, s'ha dificultat l'accés de població mizrahi a l'educació, fet que condiciona les seves possibilitats de trobar feina. Semblantment, la comunitat falaixa ha estat discriminada contínuament per bona part de la societat.

Aquest és un dels elements que il·lustren el fracàs d'Israel a l'hora d'implantar el colonialisme d'assentament, ja que no ha aconseguit la integració nacional malgrat el discurs d'unitat israeliana. Ben al contrari, l'intent d'eliminar les diferències culturals o el rebuig cap a determinades ètnies ha generat una estructura social fragmentada. Durant els anys 70, per exemple, els Panteres Negres israelians i l'organització Mizrahi Rainbow van denunciar que les autoritats israelianes, després d'accep-

tar el rabinat sefardita, van obligar la comunitat mizrahi a canviar els seus noms i la seva llengua, que eren àrabs.

Dins la complexa jerarquia social israeliana, la comunitat palestina continua ocupant la posició més baixa respecte a totes les comunitats jueves. No obstant això, l'Oficina Central d'Estadística Palestina estima que, l'any 2020, el pes demogràfic de la població palestina a la regió superarà el de la israeliana -7,13 milions davant de 6,96 milions. La població palestina de Gaza i Cisjordània -poc més de quatre milions de persones- viu sota discriminació, amb una legislació i un sistema educatiu segregats, i sotmesa a l'enderrocament de cases, l'espoli de recursos, l'empresonament, l'assassinat i la privació de la llibertat de moviment. Els tres últims grups de població palestina -Jerusalem, Cisjordània i Gaza- no poden participar en el sistema polític de la potència ocupant.

Simpaties mizrahi amb les palestines

Amb tot, el fracàs més important del colonialisme d'assen-

tament d'Israel és que, avui dia, hi ha sectors minoritaris de la comunitat jueva mizrahi que s'identifiquen amb les palestines, arran de la identitat àrab comuna i les polítiques discriminatòries aplicades per les autoritats israelianes. En aquest sentit, Reuven Abarjel, fundador dels Israel Black Panthers i membre del Mizrahi Democratic Rainbow, dóna suport al moviment Boicot, Desinversions i Sancions. També participa en alguns comitès populars contra els processos gentrificadors que representen una neteja ètnica encoberta a ciutats com Jaffa, Ramla o Lod, antigues poblacions palestines dins d'Israel, on s'havien establert comunitats mizrahims. Tanmateix, la majoria de mizrahims creuen en el projecte colonial sionista i molts són propers als grups d'extrema dreta antipalestina. Amb la intenció d'obrir la ment d'aquests col·lectius, el mizrahi Jowan Safadi va compondre la cançó "To be an arab", que intenta recuperar el passat àrab de la comunitat i proclama la possibilitat de conviure a la Palestina històrica anterior a 1948. ●

BccN

Barcelona Creative Commons Film Festival

Macba, Zúñiga Cinema,
Agora Juan Andrés
7-11 Juny 2017

www.bccn.cc

La Directa utilitza els serveis de

foli verd

gràfiques

C/ de la Llibertat 44, Barcelona
foli@foliverd.net

CERVELLA DEL

MONTSENY

ARTESANA

LA DECLARACIÓ BALFOUR COM A PUNT D'INFLEXIÓ

Un document del govern britànic dirigit a la comunitat jueva ara fa cent anys va ser clau per a l'establiment de l'Estat d'Israel i la neteja ètnica de Palestina

L'anàlisi de Jorge Ramos Tolosa | @JorgeRtolosa

Professor d'història contemporània de la Universitat de València

L'intent de transformar una societat mediterrània multiètnica i multireligiosa en un territori exclusivament o majoritàriament jueu a través del colonialisme d'assentament sionista es troba a la base de l'anomenada qüestió de Palestina. El moviment sionista, amb la seua cosmovisió eurocèntrica, supremacista blanca i patriarcal (com altres cultures polítiques europees del període, incloent -amb diferències- les socialistes), va nàixer a finals del segle XIX a l'Europa central i oriental. Els seus orígens eren ben lluny d'una Palestina que formaria part del sultanat otomà fins a la fi de la Primera Guerra Mundial.

Una de les principals línies d'actuació política del moviment sionista va ser intentar guanyar-se el favor d'alguna potència europea. I ho va aconseguir amb el Regne Unit, com va demostrar la Declaració Balfour de 1917, batejada amb el cognom de l'aleshores secretari d'Estat d'Afers Exteriors britànic.

La declaració es va fer pública un any abans de la fi de la Primera Guerra Mundial i va suposar un punt d'inflexió en la història de la Palestina contemporània, on es va intensificar la resistència. Tot i que el Regne Unit havia anunciat que reconeixeria la independència de diversos pobles àrabs a canvi del seu suport contra el sultanat otomà en la contesa, les autoritats britàniques i franceses es van repartir gran part de l'anomenat *Pròxim Orient* mitjançant el tractat Sykes-Picot de 1916.

El 2 de novembre de 1917, el govern britànic es va mostrar favorable a la creació d'una "llar nacional jueva" a Palestina a través de la Declaració Balfour. Es tractava d'una carta signada pel secretari del Foreign Office, Arthur James Balfour, dirigida al líder de la comunitat jueva britànica Lionel Walter Rothschild. Aquest document, tot i manifestar que "no es faria res que poguera perjudicar els drets civils i religiosos de les comunitats no jueves existents a Palestina", va simbolitzar l'inici del suport sobre el terreny al projecte sionista de colonialisme d'assentament.

El Regne Unit, una potència colonial europea, va decidir el futur d'un territori no europeu sense mostrar cap mena d'interès per la voluntat de la majoria autòctona

Més tard, David Lloyd George, llavors primer ministre britànic, explicaria a les seues memòries: "Un document d'aquestes característiques tindria una influència potent[...] en les jueves [...] de tot el món. D'aquesta manera, l'Entesa (bàndol aliat de la Primera Guerra Mundial) s'asseguraria l'ajuda financera jueva (en el conflicte bèl·lic)". La declaració es va rubricar uns dies abans que els soldats del general Edmund Allenby prengueren la ciutat palestina de Jaffa (i setmanes més tard, Al-Quds/Jerusalem), uns triomfs que van dur molts militars britànics a comparar-se amb els croats medievals.

Com assegura l'escriptor palestí Edward Said, la Declaració Balfour representa un dels elements nuclears de Palestina-Israel: el dret superior d'una potència colonial europea de decidir sobre un territori no europeu mostrant un desinterès total cap a la voluntat de la majoria autòctona. Tot i que la "llar nacional" que mencionava el text no necessàriament havia d'equivaler a un Estat, en molts àmbits es va entendre com un sinònim. Calia continuar colonitzant i esperar el moment adient. L'any 1919, l'Organització Sionista Mundial va demanar un Estat jueu que comprenguera tota la Palestina històrica i diverses zones d'allò que després serien el Líban, Síria, (Trans)Jordània, l'Aràbia Saudita i Egipte. Llavors, Chaim Weizmann, més tard primer president israelià, va reivin-

dicar una Palestina "tan jueva com anglesa és Anglaterra".

La resposta palestina no es va fer esperar. Havien passat més de trenta anys des de les primeres resistències palestines contra la colonització sionista. Cinc mesos després de la publicació de la Declaració Balfour, diferents membres de les elits palestines van escriure al govern britànic per remarcar que, a Palestina, hi havia altres comunitats que també posseïen un caràcter nacional i que "la integritat de la seua pàtria havia de ser garantida davant dels invasors". L'any 1918 va veure nàixer associacions cristiano-musulmanes i, en pocs mesos, es va constituir una institució nacional, el Congrés Àrab Palestí.

Nombroses dones palestines -desnonades tantes vegades de la història oficial- van tenir un paper destacat en les protestes i els moviments de llavors. Durant la primavera de 1920, 29 dones palestines van rebutjar la Declaració Balfour a través d'una carta dirigida a l'autoritat britànica del nord de Palestina: "Nosaltres, dones musulmanes i cristianes que representen altres dones de Palestina, protestem vigorosament", deia. Un any després, diverses dones palestines van participar en els avants de Jaffa, a més de formar comitès, fer d'amfitrions de reunions i recaptar fons per a accions anticolonials. El 1921, Zalkha Al-Shihabi i Emilia As-Sakakini van crear la Unió de Dones Palestines a Jerusalem, mentre que, a Nablus, es va fundar la Societat de la Unió de Dones Àrabs.

Fa 100 anys, no només es va iniciar l'ocupació britànica d'una Palestina que va quedar incorporada a l'Imperi Britànic fins al 1948, sinó que es va engegar un procés històric en el qual va predominar el suport britànic al projecte de colonialisme de poblament sionista. Aquest factor va ser clau en la creació de l'Estat d'Israel i la neteja ètnica de Palestina durant la nakba. Tanmateix, tot açò no ha impedit que, almenys, les palestines hagen aconseguit vèncer la batalla que pretenia expulsar-les de la història. ●

Una "gamer" en un torneig de League of Legends

Les barreres del masclisme en el món del videojoc

Usuàries i desenvolupadores revelen que la indústria i la narrativa dels videojocs i el col·lectiu 'gamer' fan molt difícil que la dona es pugui apropar a aquest món

Joan Pol Alcaraz | @jampicat

La dada sorprèn: gairebé hi ha el mateix nombre de jugadores de videojocs dones que homes. Sorprèn perquè la imatge que té la societat d'una persona que juga a videojocs és la d'un home. Sorprèn perquè, dins de la indústria del videojoc, gairebé no hi ha cap dona. I sorprèn perquè, quan observem qui protagonitza els videojocs més prestigiosos, sempre trobem homes, des dels herois més clàssics com Mario i Luigi fins als tres protagonistes del joc més venut de la història, el *Grand Theft Auto V*.

Per entendre la dada anterior, cal explicar que les dones s'han incorporat com a usuàries de videojocs els darrers anys, a través de plataformes portàtils com el mòbil o la tauleta. En el terreny dels jocs clàssics, aquells que es juguen a les consoles i els ordinadors i són més ben considerats, la dada canvia radicalment i només s'arriba a un 15% de jugadores femenines.

Així doncs, el mite que diu que a les dones no els agrada jugar a videojocs cau, però també resulta evident que hi ha algun factor que les allunya de les consoles i els jocs més convencionals. Alba Legide, usuària ocasional d'alguns d'aquests videojocs clàssics, explica que no se sent còmoda dins d'aquest ambient perquè el veu com "un món fàl·lic", cosa que ha fet que se'n distanciés. El ludòleg i especialista en videojocs i gènere Pedro Guerrero assegura que hi ha "moltes barreres socials que allunyen la dona del món del videojoc".

La primera barrera: la narrativa del joc

Els protagonistes dels videojocs acostumen a ser homes forts que representen la masculinitat en la seva màxima expressió. Per posar un exemple, a la saga *God of war*, que es desenvolupa en el món de la mitologia grega, el protagonista, Kratos, ha de mantenir relacions sexuals amb prostitutes per poder avançar en la història. Es tracta d'un sexe violent, que reforça la virilitat masculina. També hi trobem escenes sexuals lèsbiques, però únicament pel plaer del protagonista.

Segons dades de l'estudi *La diferència sexual en l'anàlisi dels videojocs*, elaborat per la sociòloga María Antonia García de León, només un 4,36% dels jocs estan protagonitzats per dones. *Dontnod Entertainment*, l'empresa creadora de *Remember Me*, un dels pocs videojocs protagonitzats per una dona, explica que molts homes van renunciar a comprar-lo per aquest motiu. Va passar una cosa semblant quan es va anunciar que una dona seria la figura principal d'un dels episodis de la saga *Assassin's Creed*. El rebuig del públic masculí va ser tan gran que l'empresa desenvolupadora es va fer enrere i va acabar posant un home al seu lloc.

Tot i que les dones no solen ser les figures protagonistes dels videojocs, sí que apareixen en rols secundaris. La immensa majoria de les vegades, els personatges femenins juguen papers accessoris al »

» protagonista masculí i acostumen a tenir habilitats característiques de la dona en la societat patriarcal, com poden ser la de les cures o la del manteniment domèstic. També hi trobem dones que l'única funció que tenen és ser la parella del protagonista masculí.

En alguns jocs, també apareixen dones guerreres, cosa que teòricament les hauria d'apoderar. Ara bé, Guerrero explica que es tracta d'un "fals apoderament", ja que "estan creades per provocar gaudi sexual al públic masculí". Per exemple, trobem molts personatges femenins a *League of Legends*, un dels jocs de rol d'ordinador més populars, però estan hipersexualitzats. Mentre els homes duen grans armadures que els protegeixen tot el cos, les dones acostumen a vestir sostenidors, calces i poca cosa més, fet que resulta ridícul tenint en compte que es tracta d'un joc bèl·lic.

Un estudi elaborat per un grup d'alumnes del grau en Disseny de Videojocs de la U-tad mostra que un 95,6% de les jugadores consideren que les dones estan hipersexualitzades als jocs. És a dir, el públic s'adona de la situació. Un 87,8% de les enquestades per l'estudi creu que les dones queden relegades a un paper "d'objecte o interès romàntic" del protagonista del videojoc.

Les trobem a les caràtules dels videojocs, tot i que no en són les protagonistes, amb l'objectiu clar de ser un reclam pel públic masculí. Un estudi elaborat per Tamara Bueno i Noelia García per a la Universitat Complutense de Madrid destaca que entre un 20% i un 25% de les caràtules compten amb dones hipersexualitzades o en posició seductora. A més, gairebé sempre estan acompanyades d'un home que les protegeix.

La segona barrera: el col·lectiu 'gamer'

Superar aquesta primera fase d'impediments pot resultar molt complicat. La situació social que s'ha creat fa que el més probable és que les dones no vulguin ni apropar-se a aquest món. Guerrero comenta que "una dona que es disposa a jugar ha d'estar realment convençuda de voler-ho fer i normalment estarà influenciada per un germà o un amic". Però, un cop dins del món del videojoc, haurà de superar moltes més barreres.

A l'hora d'accedir a un videojoc en línia, és molt habitual que la dona visqui un assetjament verbal mitjançant els xats interns del joc. Núria Fernández, jugadora habitual, assegura que "nota un tracte diferent per part dels usuaris masculins pel fet de ser dona". Explica que, jugant al *Grand Theft Auto V*, un joc que es basa en la violència gratuïta, es dirigeixen a ella amb frases com: "Hola guapa". "És irònic que, mentre m'estan robant al videojoc, intentin flirtejar amb mi", explica.

Aquestes situacions són possibles perquè, a partir del nom d'usuari, es pot deduir el gènere de qui juga. Carlos González, psicòleg especialitzat en videojocs i professor del grau en Disseny i Producció de Videojocs del TecnoCampus, explica que "moltes jugadores acaben utilitzant un nom masculí o un que no deixi entreveure el gènere". I és que, amb l'excusa que hi ha poques dones que juguen a videojocs i que aquestes "valen la pena", molts homes es veuen legitimats per assetjar-les.

La dificultat de la dona per fer-se un lloc dins el món del videojoc també es fa palesa a l'hora de jutjar les seves capacitats com a jugadora. Natàlia Cuenca, jugadora habitual, explica que jugant a videojocs de futbol i cotxes, que ja són temàtiques molt masculinitzades, se la prenen com "la nena que no sabrà jugar". Encara considera més greu, però, el fet que, quan veuen que és més bona o millor que ells, s'ho prenguin "com un fet sorprenent".

Un 69% de les enquestades en un estudi del centre universitari U-tad pensa que, si una dona és usuària de videojocs, probablement no deu ser heterosexual

Escena de la sèrie "Assassin Creed", un joc on el personatge principal és un home

Encara que l'afirmació sembli gairebé innecessària, González recorda que "no hi ha cap motiu científic que pugui fer pensar que una dona sigui més mala jugadora que un home". En alguns videojocs, es creen lligues masculines i femenines, fet que, segons González, "no té gaire sentit". Cuenca comenta que molts homes "senten vergonya" quan es veuen superats per ella; aquest pot ser un dels arguments per explicar aquesta diferenciació.

L'estudi elaborat per les estudiants de la U-tad -Centre Universitari de Tecnologia i Art Digital- mostra unes dades reveladores, ja que un 48,3% de les enquestades creu que es considera que les dones són més males jugadores que els homes. Cal destacar, també, que un 69% de les enquestades pensa que, si una dona és usuària de videojocs, probablement no deu ser heterosexual. Es fa una associació directa entre el fet que una dona jugui i la seva orientació sexual.

Les dones tampoc no són presents entre les competidores ni entre el públic dels eSports o tornejos de videojocs, que estan adquirint molta popularitat últimament. Són esdeveniments que omplen estadis i pavellons -com podria passar en un partit de futbol o una cursa de motociclisme-, però, en aquest cas, el públic mira com dos equips s'enfronten dins d'un videojoc. A la majoria d'aquests tornejos, no hi ha cap dona competint i, pel que fa a les espectadores, les xifres es mouen entre un 15% i un 30% de públic femení. Ara bé, moltes vegades, sí que hi apareixen animadores femenines amb una indumentària clarament sexualitzada.

La tercera barrera: la indústria del videojoc

Tot això fa que les dones no accedeixin a l'àmbit del desenvolupament de videojocs, cosa que podria canviar la narrativa dels jocs i l'ambient que es veu en aquest món. Roberto Benito, alumne del grau en Disseny de Videojocs de la U-tad, explica que a la seva classe, d'entre prop de 80 alumnes, només hi ha dues dones. També comenta que, "entre estudiants, es fan comentaris que no es farien si hi hagués dones davant". Per tant, es genera un ambient desagradable per a l'estudiantat femení.

Així doncs, no resulta estrany que, en el terreny laboral, les dones també siguin minoria. La indústria del videojoc és l'àmbit més profund d'aquest món i l'esfera de testosterona és molt més espessa. Gisela Vaquero, treballadora d'aquest sector, explica: "Si en qualsevol sector laboral ja és habitual que es dubti de les teves capacitats pel simple fet de ser dona, en el món del videojoc, s'accentua molt més". També comenta que molts homes intenten flirtejar amb ella pensant que, si és una dona i està interessada en els videojocs, serà la "dona perfecta".

Per tot això, Vaquero ha decidit crear la seva pròpia desenvolupadora de videojocs, Jelly World Interactive. La idea bàsica és fer videojocs sense violència i sense discriminacions, amb una forta càrrega feminista. Vaquero vol que les dones "se sentin còmodes jugant als seus videojocs", i afegeix: "No és creïble que a les dones no ens agradi jugar, a tothom li agrada". De moment, ja ha publicat un joc per plataformes mòbils en què una dona és l'heroïna principal i ha de salvar el món d'una guerra mundial. Vaquero vol que la protagonista es vegi com "una dona apoderada per poder apoderar les dones que hi juguen".

Vaquero també és la presidenta i la fundadora de Women in Games, una de les úniques associacions feministes dins el món del videojoc a escala estatal. Organitzen xerrades de conscienciació sobre el paper de la dona en aquest sector i es fan trobades de dones jugadores, que actuen com a xarxa de suport mutu. Vaquero està contenta amb el funcionament de l'associació, però lamenta "les acusacions i les crítiques rebudes per part d'homes i fins i tot d'alguna dona".

Pot semblar que el món del videojoc és un àmbit allunyat de la població, que és un lloc tancat on només accedeixen quatre *freaks*. Però, si hi posem una mica d'atenció, veurem que reproduceix les actituds més generalitzades dins la societat actual. El patriarcat és present -i molt- en tot aquest sector i, com diu Vaquero: "Hi ha molta feina per fer". ●

Escena de "Remember me", un dels pocs videojocs on el personatge principal és una dona

EN L'INTERVAL SORGEIXEN

MONSTRES

5, 6 i 7 de juliol de 2017
cota d'actes de tota via telemàtica, 18 hores

	9.30 h.	12 h.	9 h.	18 h.
dijous 5	Inauguració Javier Pacheco, secretari general de CCOO. Camil Rios, secretari general de la UGE. Jordi Serrano, rector de la UPEC. Conferència inaugural: <i>"I en l'interval, qui té el poder?"</i> Albert Ori, periodista i director del programa Idústria, de RAC1.	Desnonats de la ciutat Irene Escaribuela, directora Observatori DESC. Lucía Delgado, cofundadora de la PAH i membre del grup promotor del Sindicat de Llogaters. Oriol Nelló, guionista. Moderadora: Helena López (El Periódico).	Evolució o revolució educativa? Cecilia Bayo, representant de l'Assemblea Grupa de Gènia. Aina Tarabini, professora sociologia UAB. Assumpta Balg, mestra. Membre de l'Associació de Mestres Rosa Sensat. Moderadora: Pau Rodríguez (Catalunya Plural).	Presentació del llibre: <i>Esperant els robots. Catalunya, Espanya, Europa: reflexions sobre l'endemà.</i> Enric Julià, entrevistat per Roger Palà.
dijous 6	Quan sorgeixen monstres Vicent Navarro, catedràtic de la UPF i de la Johns Hopkins University. Rector emèrit de la UPEC. Andy Robinson, periodista, autor del llibre <i>Off the Road. Miedo, asco y esperanza en América</i> . Moderadora: Elena Frutos (Ara).	L'esquerra en la cruïlla Núria Parlon (PSQ) Marta Ravira (ERC) Xavier Domènech (COP) Anna Gabriel (CUP) Moderadora: Joan Riera (El País).	Els feminismes d'ara Núria Ferré, periodista. Lola Serra, advocada. Fina Bernal, professora de Filologia de la UB. Moderadora: Laia Soldevilla (Crític).	Debats Republicans Gerardo Pisarello, primer tinent d'Alcalde Ajuntament de Barcelona (Barcelona en Comú). Joan Manuel Tresserras, president de la Fundació Iba (ERC). Moderadora: David Muià (Ara).
divendres 7	Centenari de la Revolució Bolxevic Josep Fontana, historiador. Toñi Domínguez, llibreter, editor general de la revista siglo Veintiuno. Raimon Obiol, guionista. Soledad Bengoechea, historiadora. María Cruz Santos, historiadora. Moderadora: Quico Solís (La Vanguardia).	Conferència clausura <i>"Entre la ruptura democràtica i el fascisme: el procés desconstituent de la IIª Restauración"</i> José Manuel Beltrán, polític i economista guillem, fundador d'AVOYA. Presenta: Sara González (Nació Digital). Lliurament dels Premis UPEC.	Inscripcions: del 18 de maig al 4 de juliol a www.upec.cat . Del 5 al 7 de juliol directament a les jornades. Places limitades.	

Universitat
Programa
d'Estudi de Catalunya

www.upec.cat

Animal d'esperances i memòria

Amb motiu del comiat del cantant de Xàtiva

El relat de Carles Rebassa | @carlesrebassa

Dissabte passat, quan Raimon es va acomiadar del públic que omplia el Palau de la Música de gom a gom, va dir: “Fins demà!”. Com si l’endemà hi haguéssim de tornar. Raimon és capaç de dir-te “Fins demà!” o “Fins al 17 de maig de l’any que ve!”. Talment com és capaç de dir que ha fet alguna estúpida desamistat, que la ciutat és difícil, indiferent i secularment puta, o que qui el rescabalarà dels seus anys de desinformació i desmemòria. Raimon s’acomia de l’escena havent esdevingut, com diu una cançó seva, un animal d’esperances i memòria. Les darreres dècades semblava que havia perdut, o interromput, el contacte immediat amb els seus antics, presents i futurs seguidors, i amb el país en general. El 1997 havia fet un disc, *Cançons de mai*, que començava amb un èpic “I volem viure junts / els temps nous que vindran”. I, fa sis anys, a *Relotge d’emocions*, parlava d’un present prim i d’un passat que s’escola mentre s’acosta la nit. “No podràs agafar / ni amb les mans ni a grapats / l’aigua del temps que vius”, diu la cançó. El primer cop, temps era temps, que vaig sentir Raimon, jo era un noi que no sabia dos i dos quants fan. A una classe de BUP, ens van posar “Si com lo taur”: va ser una dosi traumàtica de Raimon i d’Ausiàs March alhora. A l’horabaixa, a casa no hi havia cap disc seu, i un company de classe me’n va enregistrar una cinta: “Som”, “La pedra”, “De nit a casa, junts”, “Treballaré el teu cos”, “D’un temps, d’un país”, “Al vent”, “Diguem no”, “A Joan Miró”, i jo vaig sentir, com tants, de cop però ja definitivament, un present prim, i una necessitat espectacular de transformar el món i canviar la vida: Marx i Rimbaud. I que això no ho podia fer sol, Raimon.

Aquests anys, ell mateix s’ha erigit, enmig del desert i la mediocritat de les esperances i la memòria del país, com a *Raimon*. Ho ha fet ell, no li ho ha fet ningú. En un llibre d’Abel Cutillas que es titula *La mort de Miquel Bauçà* es diu que, en un país de poble com el nostre, si Homer hagués estat de l’Eixample, a Barcelona dirien que *L’Odissea* està bé. I sí, ja cansa això de dir que si Raimon fos francès seria com a mínim com Moustaki, i que si fos nord-americà seria més que Jackson Browne, i que si fóssim normals i xa, xa, xa. Però, de Raimon, no n’hi ha cap més.

És propi, individual, col·lectiu i irrepetible. Als catalans, ens agraden més els morts que els vius, ens agrada més reivindicar Ovidi Montllor que Raimon, i així anam fent espectacles fets i recitals solemnes. Tot sovint, posam frases ben triades al costat de la cara d’Ovidi i estam convençuts que ell les hauria subscrites. No pensam que ja fa temps que és mort i que, en aquests darrers vint anys, no ha pogut fer res que l’embrutés. Políticament, dic. Socialment, és clar. Raimon és un cantautor poètic i polític. No ha fet concerts: ha fet recitals. Darrerament, amb tantes antologies, integrals, autohomenatges i recitals històrics, semblava que embafava, però ell es mantenia, i consolidava una obra feta des del discurs de l’eix de l’esquerra del segle XX: una obra de cançons que romanen i que encara diuen i volen dir no, però que són plenes de sí. Diu que no és independentista, i molts votants de Junts pel Sí aplaudeixen “Jo vinc d’un silenci” des del discurs de l’eix nacional. El 1997 va anar a Las Ventas a cantar “El País Basc”, cançó amb un alt contingut poètic i polític, en un acte d’afirmació ultraespanyolista aprofitant l’assassinat de Miguel Ángel Blanco. No ens va agradar, això, ens va deixar freds. Però ell va dir que sempre havia cantat contra la mort, que la por no és per sempre, que no pot ser sempre, que no serà sempre. L’obra i la vida d’un poeta, d’un cantant, d’un pintor, no van simètricament, paral·lelament, agafades de la mà. De l’art, ens en resta l’obra. De la lluita, els fets dits amb paraules. I Raimon, a més de fer popular Salvador Espriu per la poesia i no pas pel concepte convergent -prepedecat- de *poeta nacional*, d’acostar Ausiàs March i la poesia dels segles XIV i XV al públic actual -ben criticat a les universitats, per això-, ha articulat, enllà de modes i d’irradiacions parlamentàries, un discurs d’home (diguem-ne *ésser*) que, instal·lat en la solitud, lluny de la pedra i de l’aigua, fa part del col·lectiu, fa un cant que vol ser plural. Veure’l dissabte al Palau dient adéu sense dir-ho, dient adéu amb un “Fins demà!”, em va fer reforçar dues coses que ja sabia del primer “Si com lo taur” ençà, que Raimon és història meua i nostra, i que la meua vida també són unes paraules d’ell dedicades a Joan Miró: “D’un roig encès / voldria el món, / i dir les coses / tal com són”. ●

resseny

Una lliçó de periodisme

Clara Macau | @ClaraMacau

El 3 de juliol de 2006, un accident a la línia 1 del metro de València va causar la mort de 43 persones i en va deixar 47 de ferides. Pocs dies després, Benet XVI va viatjar a la ciutat; va ser la seva primera visita a l'Estat espanyol des que va assumir el càrrec. El desplegament mediàtic de l'esdeveniment contrastava amb l'escassa cobertura que tenia l'accident, un dels més greus registrats al País Valencià en transport públic.

El govern del Partit Popular es va blindar re-re una versió oficial que atribuïa el succés a l'excés de velocitat a què anava el conductor, mort durant l'accident. Així ho va transmetre Canal 9 mentre cobria les pompes de la trobada amb el pontífex. El periodisme es va mostrar servil aquell 2006.

Sis anys més tard, el 2012, coincidint amb l'efemèride, l'Associació de Víctims del Metro 3 de Juliol (AVM3J) va encarregar la realització d'una peça a la productora Barret Films. Durant mesos, l'equip va acompanyar les membres de l'associació en la seva lluita per reobrir el cas i va fer sortir a la llum l'“estratègia del silenci” ordida per eludir responsabilitats polítiques i tapar irregularitats.

Barret Films va compartir el material amb l'equip del programa *Salvados*, de La Sexta. I el periodisme va complir amb la seva funció

de servei públic. El capítol *Los olvidados*, seguit per 3.320.000 espectadors, es va convertir en *trending topic* a la xarxa i va provocar que milers de persones es reunissin a la plaça de la Mare de Déu de València per exigir la dimissió de Juan Cotino, aleshores conseller d'Agricultura i responsable d'una trama de desviament de fons pels contractes de la visita del papa.

Escrit i produït per Dani Fabra i Àlex Badia, el documental *L'estratègia del silenci* és una lliçó de bon periodisme perquè exposa -com va declarar la portaveu de l'AVM3J, Beatriz Garrote- que “el pitjor de la gent roïna que fa coses roïnes és el silenci de la gent bona”. Però també representa, com va puntualitzar un espectador durant l'estrena del film a Barcelona, el 12 de maig passat, “una classe magistral de companyonia entre tots els qui no volen callar”.

CINE
L'estratègia del silenci
Direcció: Vicent Peris
Producció: Barret Films i Mediapro
Durada: 82 minuts

Corrupció ‘in black’

LLIBRE
Votar y cobrar.
La impunidad como forma de gobierno
Autoria: Simona Levi i Sergio Salgado
Editorial: Capitán Swing, 2017
Pàgines: 176

Àlex Romaguera | @AlexRomaguera

Entre 2003 i 2012, els màxims directius de Bankia es van gastar 12,5 milions d'euros de les seves clientes en viatges, festes i altres capricis personals. El 23 de febrer passat, l'Audiència Nacional els va condemnar per aquests fets a penes que oscil·len entre els tres mesos i els sis anys de presó. *Votar y cobrar. La impunidad como forma de gobierno* ens mostra, a través dels seus protagonistes, el frau perpetrat enmig de la devastadora crisi que assolava àmplies capes de la població. El llibre compila un miler llarg dels 9.000 correus que s'entrecreuaven Miguel Blesa, Rodrigo Rato i altres exadministradors de l'entitat i que re-

velen el sistema amb què van saquejar els fons de Bankia mitjançant les targetes *black*.
Cobdícia, indecència i classisme convergeixen en aquesta crònica que, degudament ordenada, explica la connivència del poder a l'hora de permetre que les elits empresarials parasitessin les caixes i es lucreassin d'esquena a les petites inversores. Traslladat al teatre amb l'obra còmica *Hazte Banquero*, el llibre elaborat per les activistes de 15MpaRato i Xnet despulla una de les trames de corrupció més indecents de la democràcia espanyola.

Home al límit

Ignasi Franch | @ignasifranch

Hana-bi va suposar la reconversió definitiva de Takeshi Kitano, còmic televisiu i antiheroi de films d'acció, en un autor amb repercussió internacional. Recuperada vint anys després de la seva estrena mitjançant una edició videogràfica remasteritzada, la pel·lícula tracta d'un detectiu en procés d'implosió: la seva filla va morir, la seva dona està molt malalta i el seu company ha quedat paraplègic després d'un tiroteig.

Al film, dominen les imatges estàtiques i la contenció expressiva. Tot presagia un final fatal. Una mena d'harmonia, sempre a punt de trencar-se, és el denominador comú que cus les escenes d'acció -en què la brutalitat s'esguarda amb distància- i les escenes dramà-

tiques, en què la tendresa es reflecteix de manera silenciosa.
Hana-bi és un memorable artefacte estètic i narratiu. Kitano, però, flirteja amb l'autocompassió (o amb el fatalisme) en el seu retrat d'una masculinitat entesa com una lluita per contenir els impulsos violents. Atès el laconisme de la proposta, no queda clar si es tracta d'una advertència o d'una elegia.

BLU-RAY / DVD
Hana-bi
Director i guionista: Takeshi Kitano
Editora: Mediatres-Cameo
Durada: 103 minuts

/ LLUÍS LLORENS

Carlos Barranco,
activista antimilitarista
i membre del MOC

Sempre havia estat preocupat per les guerres i la violència i va trobar la manera de connectar aquesta inquietud amb el treball col·lectiu gràcies a la insubmissió. Va entrar al MOC (Moviment d'Objecció de Consciència) l'any 1996. S'estava preparant una nova campanya de desobediència civil que anava més enllà de la insubmissió tradicional: la insubmissió a les casernes i la desertió. Barranco havia de fer la prestació substitutòria del servei militar, ja que tenia l'estatus d'objector de consciència, però hi va renunciar perquè el destinessin a fer el servei militar obligatori. La seva 'pel·lícula' va començar el 1997, quan el van sortejar i va anar a parar a la caserna d'instrucció de Càceres. Allà, va desertar i es va presentar públicament amb altres companys de lluita. Llavors, van engegar una campanya antimilitarista pública i col·lectiva, que no només denunciava el servei militar –que en aquell moment ja s'havia anunciat que acabaria–, sinó que advocava per la desaparició de l'estructura militar, l'exèrcit i les armes.

“És molt més difícil abolir un exèrcit que no pas crear-lo”

Mariana Cantero | @cantero_mariana

Com us vau preparar per a la campanya d'insubmissió a les casernes?

La campanya va desencadenar la cerca de suports i la projecció pública de la desobediència, però també les conseqüències repressives de l'acció. Nosaltres ens havíem preparat prèviament per a la presó. Vam fer entrenaments i tallers que ens van servir per aguantar la presó militar i la repressió. Vaig estar en presó preventiva quatre mesos i, després del judici militar a Badajoz, em van condemnar a dos anys i quatre mesos, que vaig acabar complint com tothom: quatre mesos en segon grau i un any en tercer grau a Alcalà d'Henares.

La desobediència civil sempre ha estat molt present dins el moviment antimilitarista...

La insubmissió és una eina de transformació que va més enllà del servei militar, que es va enfonsar per si sol després que es constatés la impossibilitat de mantenir una estructura militar quan la majoria de la gent s'estava escapant cap a l'objecció de consciència legalment reconeguda i molta altra cap a la prestació substitutòria. Nosaltres creiem que, a la caixa d'eines dels moviments de base, autoorganitzats i assemblearis, la desobediència és eficaç, té profunditat històrica i legitimitat des de la filosofia del dret, tot i que moltes vegades es desaprofita. Per això hem intentat fer aquesta pedagogia posteriorment. La desobediència civil i l'acció directa no violenta són algunes de les nostres eines centrals i més identitàries. Quan va esclatar el 15-M, vam intentar explicar la desobediència civil i l'acció directa no violenta i fer-ne pedagogia. Vam fer molts tallers, hi havia molta demanda de saber en què consistia.

Quin és l'escenari actual del vostre moviment?

Ara, l'antimilitarisme és una lluita molt més invisibilitzada. Continuem fent campanyes contra l'aportació fiscal als pressupostos militars i una crítica al militarisme econòmic i les despeses de la guerra. Quan veus líders de forces polítiques emergents lloant les forces militars o col·locant militars dins el partit a dit, fa una mica de por. Això ratifica la necessitat de continuar fent pedagogia. Estem assistint a les guerres més mortíferes des de fa molts anys... a Síria, per exemple, on es bombardegen hospitals, escoles i població civil. També hi ha una part dels moviments socials, potser molt reduïda, que

promou una visió del canvi social i de la revolució cada vegada més militaritzada. Per això intentem difondre el discurs que l'abolició de l'estructura militar i l'exèrcit és un pas en la bona direcció no només a la societat en general, sinó també en alguns sectors de l'esquerra.

Ara, la lluita és més simbòlica, més subtil que fa uns anys, i també es desenvolupa mitjançant el discurs...

Sí. De fet, hi ha un parell de mites que s'han utilitzat àmpliament per justificar la desviació de recursos cap a la recerca i el desenvolupament militars. Als EUA, després de la Segona Guerra Mundial, el complex militar industrial va rebre quantitats ingents de recursos econòmics que no només van anar destinats a desenvolupar armament. Es va generar el mite de l'impacte positiu de la tecnologia militar sobre la civil, la idea que, si dediquem diners a la tecnologia militar, la inversió repercutirà en avenços per a l'entorn civil que milloraran la vida de la població. Després de la guerra freda, el volum mundial de despesa militar ha baixat, però no el volum de finançament d'R+D militar. El debat de fons és per què hem de passar per les investigacions militars per obtenir resultats que es puguin fer servir en l'àmbit civil. En última instància, la finalitat de la ciència hauria de ser la millora de les condicions de vida de la societat.

El debat de fons és per què hem de passar per les investigacions militars per obtenir resultats que es puguin fer servir en l'àmbit civil. En última instància, la finalitat de la ciència hauria de ser la millora de les condicions de vida de la societat.

La vostra proposta es podria tenir en compte a Catalunya si el procés independentista tira endavant?

A escala nacional, ja tenim despeses compromeses –que no es poden desfer– durant uns anys. I, tenint en compte les picades d'ullet de Podemos a la cúpula militar, fins i tot és difícil pensar que l'esquerra pugui encabir les nostres propostes. Així doncs, en l'àmbit estatal, no tenim cap esperança, la situació és aquesta. Però, a Catalunya, el debat arriba a altres coordenades amb el procés de sobirania. És molt més difícil abolir un exèrcit que no pas crear-lo; així doncs, som més a prop del que proposa l'antimilitarisme. Hem d'aconseguir que la gent, que en general està en contra de la guerra, no pensi que l'exèrcit és necessari. La defensa no és militar, no és defensa de les fronteres o l'Estat, sinó que té a veure amb la defensa dels drets i les llibertats conquerides. Hem patit adoctrinament, però hi ha d'haver un canvi de paradigma pel que fa a la defensa: ha de ser defensa del medi ambient, desobediència civil, acció directa no violenta. ●

Quan veus líders de forces polítiques emergents lloant l'exèrcit, fa una mica de por